

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Fenomén příměstských táborů

Bc. Lenka Košková

Diplomová práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lenka Košková**
Osobní číslo: **H16329**
Studijní program: **N6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Fenomén příměstských táborů**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V posledních letech můžeme vidět značný nárůst zájmu o příměstské tábory. Diplomová práce bude zaměřena na zmapování tohoto fenoménu. Cílem výzkumu bude zjistit samotné důvody výběru příměstského tábora a provést antropologický výzkum v institucích, které daný druh tábora pořádají. Výzkum diplomové práce bude založen na sociálně antropologickém šetření, jehož součástí bude zúčastněné pozorování.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Bauman, Z. 2006. Úvahy o postmoderní době. Praha: Sociologické nakladatelství.**
- Casey, C., R. Edgerton (ed.) 2008. A companion to psychological anthropology: modernity and psychocultural change. John Wiley & Sons.**
- Giddens, A. 2003. Důsledky modernity. Praha: Sociologické nakladatelství.**
- Lipovetsky, G., S. Charles 2013. Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti. Praha: Prostor.**
- Riley, M., et al. 1994. Age and structural lag: Society's failure to provide meaningful opportunities in work, family, and leisure. John Wiley & Sons.**
- Rohrer, I. 2014. Anthropology and Youth. Cohesion and Dissolution. Springer Fachmedien Wiesbaden.**

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Tereza Hyánková, Ph.D.

Katedra sociálních věd

Datum zadání diplomové práce:

30. března 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

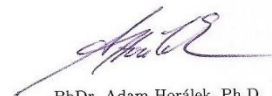
30. března 2018

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 26. 3. 2018

Bc. Lenka Košková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce PhDr. Tereze Hyánkové, Ph.D. za odborné vedení a za cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za jejich podporu po celou dobu mého studia a mému příteli, který při mně stál v tak důležitém momentě mého života. Děkuji také všem informantům, kteří mi poskytli rozhovor.

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na rozšiřující se fenomén příměstských táborů. Práce popisuje, jaké jsou motivace dnešních rodičů dávat své děti na příměstské tábory. Práce je založena na kvalitativním sociálně antropologickém šetření, které je podloženo provedenými rozhovory v absolvovaném terénu, tedy na příměstských táborech. Analýza terénu se dále opírá o pozorování a vedení terénního deníku v průběhu celého výzkumu. Součástí metodologie je také rozdílný pohled na vzniklé situace z pohledu role výzkumníka a překrývající se role vedoucího. Následující část obsahuje sebereflexi autorky, která se ve výzkumném terénu pohybuje již řadu let. Ve druhé polovině práce jsou rozebírány hlavní důvody, proč rodiče dětí stále více preferují variantu příměstských táborů, a dále rozpory ve výchovných přístupech rodičů a vedoucích, které dostávají děti do situací, kdy se nachází ve střetu mezi rodičem a vedoucím. V závěru práce jsou shrnuty výsledky provedeného výzkumu včetně hlavního přínosu práce, kterým je rozšíření zkoumané problematiky příměstských táborů. Tato studie zároveň prohlubuje tematiku antropologie dětství.

Klíčová slova

Příměstské tábory, rozhodování, motivace, výchovné přístupy, děti, antropologie dětství

Title

The phenomenon of suburban camps

Annotation

The thesis is focusing on the expanding phenomenon of suburban camps. The paper describes the motivations of parents sending their children to the suburban camps. The paper is based on qualitative sociological anthropological research, which was done by conducting interviews in the field of the suburban camps. Furthermore, the analysis of the field is based on observation and carrying out a diary during the entire field research. Methodological part

is comprised of two different view points created by working as a researcher and also as a leader of the camp. The following part includes a self-reflection of the author, who has been working in this area for many years. The second half of the thesis examines the main reasons for parents, why they prefer increasingly the suburban camps and moreover the conflicts in the upbringing methods between parents and camp leaders which lead to children being in the middle of disputes between the parents and the leaders. The end of paper summarises the outcomes of the research including the main contributions of the research, which is a widening of the research on the suburban camps. The thesis also deepens the topic of anthropology of childhood.

Keywords

Suburban camps, decision-making, upbringing methods, children, anthropology of childhood

Obsah

Úvod.....	17
1 Cíl práce.....	19
2 Metodologie.....	21
2.1 Terén a role antropologa.....	21
2.1.1 Já jako antropolog.....	21
2.1.2 Popis terénu: Rozdíl mezi pobyto­vým a příměstským táborem.....	24
2.2 Výběr cílové skupiny a vzorek informantů.....	25
2.3 Metodika a technika sběru dat.....	27
2.3.1 Kvalitativní šetření.....	27
2.3.2 Tvorba scénáře.....	29
2.4 Etika výzkumu.....	29
2.5 Pobyt v terénu a sběr etnografických dat.....	30
2.5.1 Ovlivnění výzkumu.....	31
2.6 Proces vytváření struktury analýzy dat.....	31
2.7 Sebereflexe.....	32
3 Analýza dat.....	35
3.1 Zájem rodičů a nabídka příměstských táborů.....	35
3.2 Rozhodování rodičů při výběru tábora.....	37
3.2.1 Jak vybrat ten správný tábor.....	39
3.3 Pohledy dětí na příměstský tábor.....	40

3.3.1	Dítě ve středové pozici mezi rodičem a vedoucím.....	42
3.4	Odlišné přístupy vedoucích a rodičů.....	44
3.5	Rodiče s různými představami o výchově	46
3.6	Důvody rodičů k výběru příměstského tábora	48
3.6.1	Strach a bezpečí dětí	49
3.6.2	Pracující babičky	56
3.6.3	Dovolená rodičů.....	63
3.6.4	Finanční dostupnost příměstského tábora.....	66
3.7	Informovanost rodičů skrze pořizování fotografií	69
4	Závěr.....	73
5	Bibliografie	77
6	Přílohy.....	81

Seznam tabulek

Tabulka 1: Celkové shrnutí participantů na příměstských táborech.....	25
Tabulka 2: Počet zaměstnaných mužů ve věku 55 a více let v národním hospodářství (2012-2016).....	62
Tabulka 3: Počet zaměstnaných žen ve věku 55 a více let v národním hospodářství (2012-2016).....	62
Tabulka 4: Školní prázdniny v roce 2017/2018.....	65

Úvod

Již ve školce jsem jako každé malé dítě měla vysněné povolání. Chtěla jsem být zubařkou. S příchodem do školy se vše změnilo. Měla jsem nový vzor, se kterým se pojil můj změněný názor, stát se učitelkou. Každý den jsem se těšila do školy. Celé prázdniny, když nebyla škola, jsem si hrála na roli učitelky a měla své vymyšlené žáky. Po prázdninách jsem se těšila do školy, až usednu zpátky do lavice a budu se učit něco nového a zajímavého. Po výuce ve škole jsem chodila do různých zájmových kroužků v místním domě dětí. S postupem času jsem i já sama začala učit děti v zájmovém kroužku. Pamatuji si na první moment, když se mě jedno dítě zeptalo slovy: „*Paní učitelko, pomohla byste mi prosím ...*“. Cítila jsem se určitým způsobem užitečná a prospěšná někomu dalšímu. Začala jsem se aktivně podílet na organizaci pobytových táborů, které pořádal dům dětí, kde jsem vyučovala zájmové kroužky. Jednalo se o pobytové tábory na týden nebo čtrnáct dní. O samotné příměstské tábory jsem se začala zajímat až v posledních čtyřech letech, kdy se začal jejich počet navyšovat. Nyní aktivně pořádám příměstské tábory na dvou místech. Jedná se o tábory tematicky zaměřené, ale i obecné.

Z výše zmiňovaných řádků je patrné, že práce s dětmi je mi blízká. V samotném terénu mezi dětmi se pohybuji již deset let. Ráda se zapojuji do různých projektů a akcí. Klíčovou roli v práci s dětmi hraje také mé rodinné zázemí, kdy tři členové mé rodiny jsou zapojeni do práce s dětmi. Při výběru výzkumné otázky jsem se rozhodla zaměřit na pohled spojený s rodiči, kteří své děti na příměstské tábory dávají. Zvolila jsem proto otázku: *Jaká je motivace rodičů dávat děti na příměstský tábor?* Tématem příměstských táborů jsem se zabývala již dříve v jiné závěrečné práci, kdy hlavním zaměřením byla realizace konkrétního výtvarného tábora. Při promýšlení výzkumné otázky jsem se snažila zamyslet nad tím, z jaké strany jsem tento fenomén zatím nezkoumala. Výběr tématu diplomové práce pro mě byl

zpočátku nejasný, zamýšlela jsem se i nad dalšími alternativami. Nakonec jsem ale zvolila téma a vlastně i samotný terén, který mi je nejbližší.

1 Cíl práce

Hlavním cílem diplomové práce je zmapovat fenomén příměstských táborů. Rozhodla jsem se zaměřit zejména na perspektivu spojenou s rodiči a na zjištění důvodů, které je vedou k volbě právě tohoto druhu tábora.

V mé praxi je interakce s rodiči menší než s dětmi. Je však na místě říci, že se názory rodičů prolínají každou akcí, táborem či kroužkem, kam své děti dávají. Rozhovory, které jsem již dříve provedla ve své bakalářské práci, například se skupinou mládeže, pro mě byly odlišné než rozhovory s rodiči. V rozhovorech s rodiči jsem měla pocit, že jsou jejich názory ustálené a jejich zpětná vazba je i k mé samotné práci přínosná.

Pro mě samotnou je perspektiva ze strany rodiče zajímavá. Ve svém životě jsem viděla tábor z pohledu dítěte, následně pak vedoucího, ale pohled ze strany rodiče jsem dosud nezažila. Zajímavé jsou pro mě například pocity, které rodič zažívá ráno, když svoje dítě odvádí na tábor. Napadají mě hned otázky, zda má strach opustit své dítě a přenechat zodpovědnost na někom jiném, nebo je naopak rád, že si jej může vyzvednout až odpoledne.

2 Metodologie

Obsahem části metodologie je popis výzkumného terénu a cílené zaměření se na reflexi mé role v terénu. Rozebírám konflikty, se kterými jsem se při svém výzkumu setkala. Dále definuji metody sběru dat, cílovou skupinu, s níž jsem studii provedla, a zaměřuji se na etickou stránku a na ovlivnění, která mohla při výzkumu vzniknout. Do této části jsem zahrnula i kapitolu zabývající se sebereflexí.

2.1 Terén a role antropologa

Zaměřila jsem se na terén, který mi je nejbližší, a tedy práci s dětmi, nebo lépe řečeno s jejich rodiči. V tomto prostředí se pohybuji již několik let, a mohu tedy říci, že jsou moje zkušenosti poměrně rozsáhlé. Se samotnými rodiči pracuji sice méně často, ale jejich přítomnost je v každé události nebo akci spojené s dětmi zahrnuta.

2.1.1 Já jako antropolog

Před vstupem do terénu jsem přečetla několik knih. Ráda bych zde uvedla úryvek od Clifforda Geertze z knihy *Interpretace kultur*, který dle mého názoru dobře vystihuje pochopení samotné role antropologa v terénu: *"Je to divná věda, jejíž nejpoučnější tvrzení spočívá na těch nejvrtkavějších základech a v níž, chceme-li se zkoumanou věcí nějak pohnout, ještě zvýšíme podezření, jak své vlastní, tak i ostatních, že neposuzujeme úplně správně. Ale to, společně s otravováním chytrých lidí tupými dotazy, znamená být etnografem"* (Geertz 2000: 40).

Vstup do terénu

Na začátku výzkumu a v podstatě při výběru celého tématu diplomové práce jsem byla ráda za dostatek svých vlastních zkušeností a informací z praxe. V okruhu mých známých se také nachází spousta lidí, kteří se zabývají prací s dětmi, pořádáním táborů, vedením zájmových

kroužků a podobně, a proto jsem věděla, že pro mě nebude těžké získávat potřebné informace. Neuvědomovala jsem si však, jaká úskalí mi tento terén přinese.

První konflikt nastal v okamžiku začátku absolvování tábora. Tábor se konal v prostorách domu dětí a účastnilo se ho třicet dětí. Každé ráno děti přiváděl jeden z rodičů, popřípadě prarodičů. Na začátku výzkumu jsem si dala za cíl sledovat chování rodičů, kteří odvádějí děti na tábor. Moje představa byla zjistit, zda dětem dávají nějaká doporučení, nebo zda se zaměřují spíše na podání informací vedoucím ohledně svých dětí.

Clifford Geertz si vypůjčil myšlenku Gilberta Ryla a zaměřuje se na takzvaný *zhuštěný popis*. Jedná se o práci etnologa, který se musí zaměřit na správnou interpretaci významu událostí, které popisuje. Etnolog musí zahrnout i další informace, které zjistí z terénu a musí se snažit nepopisovat pouze sociální jednání, které vidí, ale zaměřit se na pochopení samotného významu tohoto jednání (Geertz 2000: 15-17). Nemohla jsem se tedy ve svém terénu zaměřovat pouze na pozorování rodičů, ale musela jsem se zamyslet i nad samotnými významy pozorovaných jevů, a tím jsem se dostávala do několika vnitřních konfliktů.

První konflikt – zastávání dvou rolí

Konflikt, který nastal, se týkal mě samotné při zastávání dvou rolí. Situace ve zkoumaném terénu žádala, abych zastávala dvě role, a tedy roli vedoucího a zároveň roli výzkumníka. V prvních chvílích tábora, kdy jsem chtěla zkoumat a pozorovat rodiče, jsem se musela starat o děti. Mojí činností v roli vedoucího bylo ukázat prostory, kde se tábor odehrává, podávat informace, zjišťovat a pamatovat si, kam si děti dávají věci. Role vedoucího obnášela ale i komunikaci s rodiči, zajišťování základní administrativy a jiné. Na druhé straně jsem měla být výzkumník. Člověk, který je součástí terénu, ale zároveň si od něho udržuje odstup. Ve své roli jsem si chtěla zapisovat do terénního deníku, všimnout si

neobvyklých situací, které kolem mě probíhaly, zaměřovat se na konflikty mezi dětmi a rodiči, ale i vedoucími, a další podobné situace.

Konfliktem rolí se R. K. Merton zabývá v *British Journal of Sociology*, kde dále také definuje pojem *role set*. Pro každý společenský status existuje několik různých rolí, které jsou založeny na vztazích k ostatním lidem zastávajícím stejné či odlišné role. Rozdílnost v zastávání a chápání rolí jedince je závislá také na osobnosti daného jedince (Merton 1957: 106-120). Merton ve výše uvedené publikaci rozděluje konflikt rolí do tří skupin. Tyto skupiny i uvádí Oudová v *Sociální psychologii*:

- a) *konflikt mezi rolemi* – člověk se snaží vykonávat dvě role, které spolu nejdou sladit.
- b) *konflikt intra sdělovatel* – jedná se o neshodná očekávání od různých lidí k jedné konkrétní roli.
- c) *konflikt já versus role* – jde o nesoulad mezi schopností nositele role a očekáváním okolí, kteří si s touto rolí spojují kompetence (Oudová 2014: 58).

Nacházela jsem se v prvním bodě, kdy jsem se zpočátku snažila sladit výkon dvou rolí, které spolu nešly v takto nastavené situaci sladit. Ocitala jsem se v situaci, kterou vystihuje Geertz slovním spojením „*přemýšlení o myšlenkách*“ (Geertz 2000: 16). Jsem člověk, který potřebuje dostatek času na své myšlenky. Ve svém terénu jsem však často měla pocit, že se mi tohoto potřebného času nedostává, a nemohla jsem si tak vše dostatečně promyslet. Bylo pro mě proto nesmírně těžké zastávat obě role. Na jedné straně jsem chtěla být kvalitní vedoucí, která se naplno věnuje dětem, a na druhé straně jsem chtěla být výzkumník, který je schopen si věci promyslet a zamyslet se nad jednotlivými vzniklými situacemi.

Rozhodla jsem se tedy, že se domluví s ostatními vedoucími na určitém časovém prostoru během dne. Měla jsem tak prostor jednotlivé zkoumané věci sledovat, zapisovat si do svého terénního deníku nebo si pouze zapsat několik poznámek, které mi později oživily

situaci. Uvedu zde jeden příklad z terénního deníku: „*nechápe, co se děje, máma nespokojená, vedoucí taky, mokré boty, situace po výletě*“ (Terénní deník 27. 7. 2017). Tyto pro někoho možná zmatené poznámky mně pomohly k navození situace, která ten den probíhala, a mohla jsem si tak odpoledne po skončení tábora situaci lépe představit a následně zapsat.

Druhý konflikt – odstup

Další konflikt, se kterým jsem se setkala, byl určitý odstup od výzkumného terénu. Pro mě samotnou bylo velice obtížné vidět věci, které se v terénu odehrávaly z jiné perspektivy než z pohledu vedoucího. Trvalo mi několik dní, než jsem si na tuto situaci částečně přivykla. Jak již bylo zmiňováno výše, měla jsem určitý osobní konflikt rolí. Další nesnází byl pohled, který jsem musela změnit a dívat se na terén z role výzkumníka a zároveň nebýt příliš hluboko v terénu jako vedoucí. Velice zajímavé bylo, jak jsem musela přepínat mezi rolími a zároveň si udržovat odstup.

Vzhledem ke vzniklé situaci jsem si uvědomovala, že si svůj pobyt v terénu musím prodloužit. Rozhodla jsem se, že se naučím přepínat mezi rolími, zvyknu si na perspektivu výzkumníka a najdu si určitou hranici mezi oběma pohledy. Pobyt v terénu jsem si nakonec prodloužila z týdne na jeden měsíc.

Jsem si však vědoma, že i člověk, který je dlouhodobě zakořeněn v terénu a je schopen empatie se zkoumanými lidmi, může udělat kvalitní výzkum.

2.1.2 Popis terénu: Rozdíl mezi pobytoým a příměstským táborem

Pro upřesnění základního pojmu, se kterým se v celé práci pracuje, a tedy příměstský tábor, uvedu základní definici a rozdíly mezi příměstským táborem a pobytoým táborem.

Nejviditelnější rozdíl mezi oběma tábory popisuje autorka Špiříková, která uvádí, že základní rozdíl spočívá v menší časové náročnosti příměstského tábora a v absenci spaní dětí

na táboře (Špiříková 2007: 3). Autorka uvedla dva základní rozdíly, ale najdeme jich mnohem více, například menší finanční zátěž pro rodiče, možnost využití odebrání dítěte dříve z tábora, určitá dostupnost rodičů při řešení vzniklých komplikací a podobně. Samotné rozdíly mezi příměstským a pobytovým táborem jsou patrné i v důvodech, proč se rodiče více přiklánějí k výběru tohoto druhu tábora. Důvody rodičů pro výběr příměstských táborů jsou podrobněji rozebrány v kapitole 3.6.

2.2 Výběr cílové skupiny a vzorek informantů

Důvod výběru cílové skupiny byl již uveden výše v kapitole 2.2. V této části se zaměřím na vzorek informantů, který byl použit pro výzkum v diplomové práci. Vytvořila jsem přehlednou tabulku, která shrnuje všechny participanty na mém výzkumu.

Tabulka 1: Celkové shrnutí participantů na příměstských táborech

Příměstské tábory	Vedoucí (včetně mě)	Ostatní zaměstnanci	Zúčastněné děti	Rodiče, prarodiče
1. tábor	4	2	33	36
2. tábor	4	2	29	37
3. tábor	3	0	12	13
4. tábor	3	0	28	29
Celkem	14	4	102	115

(Zdroj: autorka)

Poslední kategorie tabulky zobrazuje, s kolika rodiči a prarodiči jsem se pravidelně setkávala v rámci příměstských táborů. Jednalo se o osoby, které buď děti ráno na tábor přivedli, nebo si je odpoledne vyzvedli. Jsou zde započítáni i rodiče, kteří první den pouze vyplnili administrativu, přičemž se jejich děti následně samy dopravovaly na tábor i z něho.

Celkově jsem se tedy na čtyřech příměstských táborech setkala se 102 dětmi a 115 rodiči nebo prarodiči.

Pro samotný výzkum bylo pro mě klíčových pět informantů. Následují krátké medailonky, které jednotlivé informanty představí. Z důvodu zachování anonymity jsou všechny jména změněna.

Klára (informantka 1) – 27 let, vedoucí příměstských táborů i pobytových táborů. Studentka vysoké školy a zaměstnanec v administrativě v organizaci pořádající tábory. Pracuje s dětmi již šest roků.

Pavčina (informantka 2) – 42 let, rodič dvou dětí, účast jejich dětí na příměstských táborech již čtyři roky, děti navštěvují zájmové kroužky v organizaci pořádající příměstský tábor.

Věra (informantka 3) – 51 let, vedoucí příměstských táborů. Pracuje v zájmovém kroužku během školního roku v organizaci, která pořádá příměstský tábor. Pracuje s dětmi sedmým rokem.

Laura (informantka 4) – 19 let, praktikant příměstských táborů i pobytových táborů. Studentka, s dětmi pracuje tři roky.

Lucka (informantka 5) – 40 let, rodič dvou dětí, účast dětí na příměstských táborech již tři roky, děti chodí na zájmové kroužky do organizace, která pořádá příměstský tábor, ale navštěvují i jiné příměstské tábory, kam nechodí během školního roku na zájmové kroužky.

Nedílnou součástí jsem i já sama jako informantka, která zasahovala do průběhu celého výzkumu svými názory a postřehy z praxe. Chtěla bych zde také podotknout, že výzkum není postaven pouze na výpovědích uvedených pěti informantů. Výzkum byl ovlivněn také převážnou většinou rodičů, s nimiž jsem vedla krátké rozhovory, které jsem si zapisovala do terénního deníku. Tyto rozhovory byly pro mě následně určitým dokreslením

zkoumané problematiky a vzniklých situací. Dalšími informanty byly členové mé rodiny, kteří s dětmi a rodiči pracují také již několik let. Rozhovory, které jsem s nimi provedla, byly inspirující, a mohla jsem tak rozšířit některé myšlenky z celého výzkumu. V samotném přehledu je neuvádím.

2.3 Metodika a technika sběru dat

V této části popisuji metody a techniky sběru dat, které byly využity při provedeném výzkumu diplomové práce. Vzhledem k tomu, že s některými metodami nemám stále dostatek zkušeností, bylo pro mne zajímavé a přínosné získávat další znalosti a dozvídat se častokrát pro mě nové informace.

2.3.1 Kvalitativní šetření

Pro samotný výzkum diplomové práce jsem zvolila metodu kvalitativního šetření. Kvalitativní šetření se zaměřuje na sociální problém nebo na určitý fenomén a snaží se na něj dívat skrze prostředí, ve kterém se nachází, a vytvářet jeho komplexní podobu. Kvalitativní šetření získává údaje kontaktem s terénem a zaměřením se na každodennost života lidí (Reichel 2009: 41-42).

V samotném výzkumu jsem se snažila porozumět rodičům, proč volí tento druh tábora, a zaměřit se na jejich motivace. Snažila jsem se účastnit vždy okamžiku, kdy rodiče děti přiváděli ráno na tábor a odpoledne si je vyzvedávali. Sledovala jsem jejich chování při určitých neshodách s vedoucími a podobně. Snažila jsem se komplexně zachytit všechny vzniklé situace na táboře, ve kterých proběhla interakce s rodiči.

Samotný výzkum probíhal v podobě polostrukturovaných rozhovorů. Tento druh rozhovoru se nazývá také částečně řízený a vyznačuje se připravenými otázkami nebo soubory otázek. V rozhovoru však není stanoveno samotné pořadí otázek. Částečně mohou být některé otázky změněny, ale je nezbytné, aby byly položeny všechny (Reichel 2009: 111-

112). V průběhu celého rozhovoru jsem se snažila přizpůsobit nastalé situaci a formulovat otázky tak, abych získala co nejvíce informací. Rozhovory jsem nahrávala na mobilní telefon a následně přepisovala do textového dokumentu. Rozhovory s informanty jsem prováděla před nebo po příměstském táboře. Snažila jsem se tak zachovat určitou atmosféru, která na táboře byla, a využít ji k provedení rozhovoru. V rozhovorech byly pokládány i otázky, které byly časově náročné na samotné zamyšlení, bylo proto nutné nechat informantům dostatek času na promyšlení.

Po celou dobu výzkumu jsem si vedla terénní deník, kam jsem si zaznamenávala určité situace, nad kterými jsem později přemýšlela a vytvářela si na ně názor. Terén, který jsem navštěvovala, jsem se snažila co nejvíce anonymizovat, viz kapitola 2.4 Etika výzkumu. V celé diplomové práci proto není uvedeno žádné konkrétní místo konání tábora, ani zaštiťující pořádající organizace.

Metoda pozorování

Využila jsem takzvaného nestandardizovaného pozorování, kdy je pozorování náročné z pohledu určitého zaznamenávání (Reichel 2009: 95). Pro příklad nestandardizovaného pozorování uvedu příklad z knihy *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů* od autora Reichla, který zkoumá chování dětí na pískovišti. Zjišťuje, kam a kdy děti na pískoviště přicházejí, zaměřuje se na sledování určitých verbálních a neverbálních projevů a následně zjištěná fakta zaznamenává (Reichel 2009: 96). Ve svém výzkumu jsem při pozorování rodičů a jejich chování využila právě této metody. Chtěla bych také podotknout, že se s rodiči setkávám během celého školního roku, a tudíž již dokážu odhadnout vzorce jejich chování i motivy, které je k tomuto chování mohly vést.

2.3.2 Tvorba scénáře

Vytvořila jsem si scénář rozhovoru, který jsem několikrát upravovala. Po prvním rozhovoru jsem byla nucena některé otázky upravit a předělat, protože jsem si uvědomila, že jsou nepřesně formulované. Celý scénář jsem si rozdělila do tematických okruhů. Na začátku rozhovoru jsem se ptala na obecné informace, pokračovala jsem kvalitou příměstských táborů a samotným názorem na ně a rozhovor jsem zakončila dotazem na pocity, které informanti mají.

Všechny otázky byly otevřené. Informanti si tak mohli jednotlivé odpovědi promyslet a odpovědět. Otázky jsem neposílala předem, protože jsem chtěla zachovat aktuální odpověď na danou otázku. Věděla jsem proto, že rozhovor bude sice trvat déle, ale za to bude zachován ničím neovlivněný názor informanta.

2.4 Etika výzkumu

Při vstupu do terénu jsem zjistila, že bude nutné anonymizovat nejen informanty, s kterými jsem dělala rozhovory, ale i všechny informace, které by mohly vést k určení konkrétního příměstského tábora. V některých částech diplomové práce si totiž uvědomuji, že zasahuji do témat, která by nemusela být příjemná pořádajícím organizacím. Pro moji diplomovou práci je postačující, když využiji pouze získaná data a samotní informanti i pořádající instituce zůstanou v anonymitě.

Situace uváděné v diplomové práci jsou skutečné, a proto jsem si vědoma, že se jedná o moji zodpovědnost dbát na etiku celého výzkumu. Sama jsem několikrát informanty ujistěovala, že jejich jména nebudou nikde zveřejněna a cokoli mi řeknou, mi pouze pomůže k sepsání diplomové práce. Navození určité důvěry v rozhovorech bylo skoro ve všech případech jednoduché z důvodu, že mě již informanti znali. Snažila jsem se naslouchat příběhům lidí, kteří mi vyprávěli své osobní zkušenosti, a ptát se jenom na otázky, u kterých

jsem věděla, že se jich nemohou nikterak dotknout nebo je určitým způsobem dostat do nesnázi. Respektovala jsem jejich soukromí a vysvětlila jim, na co jejich výpovědi potřebuji. Rozhodla jsem se také získat zpětnou vazbu k otázkám nebo k průběhu rozhovoru. Snažila jsem se vždy sedět naproti nim a poslouchat je naplno. Dávat jim najevo, že jsem tady jenom pro ně a mohou mi říci, cokoli budou chtít. Využívala jsem i projevy jako přitakávání, kývání hlavou a v některých chvílích jsem i podotkla, že máme čas a mohou si svoji odpověď rozmyslet. Vedla jsem rozhovory v klidu a v prostředí, kde jsme byli jenom já a informant.

Již na začátku výzkumu jsem měla určitou představu o tom, jak bude celý výzkum vypadat. Během rozhovoru se ale moje představy změnily. Po většinu času své praxe jsem měla pocit, že rodiče dávají děti na příměstské tábory z pozitivních důvodů, ať už se jedná o rozvíjení zájmů dítěte, smysluplné trávení volného času a jiné. Ve svém výzkumu jsem však následně zjistila, že ve skutečnosti převládají spíše negativní důvody. Rodiče dávají své děti velmi často na příměstské tábory z důvodu nedostatku času na hlídání, z finančních důvodů a podobně.

2.5 Pobyty v terénu a sběr etnografických dat

Rozhovory vždy probíhaly v instituci pořádající příměstský tábor. Jednalo se vždy o rodiče, kteří buď děti na tábor zrovna přivedli, nebo si je odpoledne vyzvedávali. Jednalo se tak o dobu, kdy měli rodiče čas a nemuseli vymýšlet řešení, kdo jim bude hlídat jejich dítě. V tuto dobu byli rodiče většinou ochotni provést se mnou rozhovor. Vedoucí, se kterými jsem prováděla rozhovory, byli nejvíce ochotni v době, kdy tábor končil, a mohli jsme tak využít zbytek času k rozhovoru.

Informanty jsem hledala náhodně i přesto, že mám kolem sebe spoustu známých, které bych mohla oslovit. Přímo na příměstském táboře jsem se zeptala několika lidí, zda by se mnou udělali rozhovor.

2.5.1 Ovlivnění výzkumu

Uvědomuji si, že výsledky výzkumu mohly být do určité míry ovlivněny několika různými faktory. Chtěla bych, aby si čtenář tato ovlivnění uvědomoval, a proto je níže podrobněji popisují.

Ovlivnění nedostatečným promýšlením

Již několikrát jsem se setkala s možností, že se daný scénář nebo otázky, na které informant odpovídá, posílají například o den dříve, aby si informant mohl své odpovědi předem promyslet. Já jsem tuto variantu záměrně nevyužila, abych získala ničím neovlivněné aktuální odpovědi na všechny otázky.

Ovlivnění celým kontextem

Nenavštívila jsem rodiny, s jejichž rodiči jsem provedla rozhovory, tudíž si jsem vědoma, že výpovědi mohou být ovlivněny dalšími faktory v jejich rodině. Může se jednat o různé problémy, které v rodině aktuálně řeší, a proto jsou například nuceni dávat své dítě na příměstský tábor. V rozhovoru mi však následně jako důvod vypoví jinou odpověď.

Ovlivnění genderem

Poslední ovlivnění, kterého jsem si vědoma, je spojené s genderem. Ve svém výzkumu jsem provedla rozhovory pouze se ženami. V mém okolí se sice nachází muž, se kterým jsem provedla několik dílčích rozhovorů, ale nejdůležitější rozhovory, které mi byly přínosem a na které se v diplomové práci odkazují, jsou se ženami. Pro mě samotnou byly tyto výpovědi dostačující a obsahují všechny potřebné informace pro zpracování výzkumu.

2.6 Proces vytváření struktury analýzy dat

Po sběru etnografických dat jsem jednotlivé rozhovory přepsala. Pomocí kódování rozhovorů jsem vytvářela tematické celky. Saldaña v knize *The Coding Manual for Qualitative Researchers* upřesňuje, že v kvalitativním výzkumu se jako kód zpravidla používá slovo nebo

krátká fráze přidělující shrnující, vyčíslitelný nebo připodobňující znak pro část zkoumaných dat, jež se mohou skládat například z přepisů rozhovorů, pozorování, internetových stránek a jiných (Saldaña 2015: 4). Vytvořené tematické celky jsem tedy označovala danými názvy, barevně je odlišovala a následně jsem se nad těmito názvy zamýšlela a rozvíjela myšlenky, které mě napadaly v souvislosti s výzkumným terénem. Jednotlivé úryvky rozhovorů jsem poté podle tematických celků řadila do příslušných kapitol práce. Na základě provedené analýzy byla upřesňována struktura kapitol diplomové práce.

2.7 Sebereflexe

V kapitole 2.1.1 se zmiňuji o vzniklých komplikacích, které jsem měla na začátku vstupu do terénu, v této kapitole se naopak pokusím reflektovat některé mé pocity během provedeného výzkumu.

Nejtěžší situací v celém výzkumu pro mě bylo rozhodování, jak moc budu přítomna ve výzkumu a jak budu reflektovat své pocity. V historii antropologie můžeme vidět na jedné straně Malinowského, který se snaží o určitý odstup od svých pocitů, které by měl vnášet do výzkumu. Malinowski uvádí, že by terénní deník měl ventilovat emoce, a tím zabrání určitému zasahování do výsledné analýzy výzkumu. Na druhé straně máme moderní antropologii, kdy sám výzkumník musí být přítomen a reflektovat svoji pozici v terénu, zahrnout tak i sebe samotného (Toušek 2015: 14). Ve svém výzkumu jsem se nakonec rozhodla zahrnout samu sebe. Cítila jsem se být přítomna a zamýšlela jsem se nad pocity rodičů, vedoucích a podobně.

Já sama jsem prošla určitým procesem, byla jsem dítě v zájmovém kroužku, učitelka, vedoucí pobytových táborů, ale i příměstských táborů. Mohu však říci, že je pro mě zajímavé se v této linii pozastavit, vžít se do role výzkumníka a podívat se na svůj terén z pohledu, nad kterým jsem nikdy předtím nepřemýšlela. Další silnou stránkou samotného výzkumu by

mohla být moje samotná praxe s rodiči. Vzhledem k situaci, že s nimi jedním a řeším různé situace během celého školního roku, jsem schopna si uvědomit některé důvody jejich chování. Opět by zde ale mohlo vzniknout ovlivnění, které vyplývá z dlouhodobějšího zakořenění v terénu.

V terénu jsem se dozvěděla i spoustu zajímavých věcí, které mi pomohly dotvořit některé kapitoly v diplomové práci. Bez perspektivy výzkumníka bych si nikdy takto vzniklé situace neuvědomila. Setkala jsem se například s některými otázkami, které pro mě byly překvapivé: „*Příměstský tábor, to se koná ve městě, nebo co to konkrétně je?*“. Po tomto rozhovoru s jedním z rodičů během školního roku, který chtěl dát své dítě na tento tábor, jsem si uvědomila, že do diplomové práce musím zahrnout i kapitolu popisující základní znaky a rozdíly mezi pobytovým a příměstským táborem.

Další bod, který bych chtěla ve své sebereflexi zmínit, je moje studium sociální antropologie. Se zmiňovaným studiem se mi otevřel nový pohled na některé situace nebo na pocity, které jsem doposud měla a neuměla s nimi pracovat. Několikrát jsem se ve své praxi setkávala s pocity, které byly určitými předsudky k některým dětem, ale i k rodičům. Při studiu sociální antropologie jsem se tyto pocity nesnažila potlačovat, ale snažila jsem se s nimi naučit pracovat a zamýšlet se, proč vlastně vznikají. Začala jsem se na některé věci dívat z perspektivy rodičů, zamýšlet se nad jejich pocity, proč nesouhlasí s některými mými názory a podobně. Příkladem může být rodič, který nesouhlasil s průběhem jednoho výletu. Snažila jsem se vžít do jeho role a uvědomit si, že se možná jen o své dítě strachoval nebo měl pocit, že jsme se dítěti dostatečně nevěnovali. My jako vedoucí jsme se ale vždy snažili věnovat se dítěti co nejvíce.

Můj přístup k dětem, rodičům a jiným lidem se při studiu sociální antropologie změnil. Ovlivnilo mne čtení antropologických textů, ale i názory, které se v hodinách objevovaly.

Před studiem sociální antropologie jsem měla pocit, že každého člověka na první pohled odhadnu a vím, co od něj mohu čekat. Častokrát jsem proto nabývala dojmu, že s daným člověkem nemá vůbec smysl problém řešit, protože stejně nebude mé názory brát v potaz. Nezabývat se těmito lidmi bylo sice jednodušším, nicméně z mého pohledu ne vždy správným řešením. Studium sociální antropologie mi vytvořilo nový pohled na dané situace. Začínala jsem zjišťovat, že lidé mají svoje vlastní důvody ke svým názorům, postojům nebo motivům jejich jednání. Snažím se proto nyní nedívat na člověka jako na celek, ale zaměřit se na jeho dílčí motivy jednání a nespokojit se jenom s prvním získaným dojmem. Nyní je mojí snahou nemyslet si hned o člověku něco zlého, ale zaměřit se na to, proč se chová daným způsobem a co ho k takovému jednání vedlo. Nedokážu říci, zda je to krok lepším směrem, nicméně všechny moje nové myšlenky a pohledy reflektuje celá diplomová práce.

3 Analýza dat

Na základě provedeného výzkumu byla zpracována analýza získaných dat. V analýze se zaměřuji na zájem rodičů o příměstské tábory, ale i na samotné situace rodičů, na vlivy jejich rozhodování při volbě příměstského tábora nebo také na jejich odlišné výchovné přístupy oproti vedoucím daných táborů. Dále uvádím jednotlivé kapitoly, které přehledně ilustrují výčet hlavních důvodů, které rodiče vedou k výběru právě tohoto druhu tábora. Poukazují i na změnu související s pořizováním fotografií, jejichž využití se v dnešní době stává stále více oblíbené.

3.1 Zájem rodičů a nabídka příměstských táborů

V dnešní době můžeme zaznamenat rozšiřující se zájem o příměstské tábory. Má vlastní praxe tuto skutečnost potvrzuje. Na první tábory, které jsem pořádala, jezdilo patnáct dětí, dnes je jich kolem třiceti. Vzhledem k tomu, že se v průběhu své praxe setkávám s mnoha pedagogickými pracovníky, mohu potvrdit tento rozšiřující se fenomén z pohledu různých pracovišť, které příměstské tábory pořádají. Samotné důvody, proč stoupá oblíbenost těchto táborů, budou rozebírány v jednotlivých kapitolách.

Před rozebíráním jednotlivých důvodů pro výběr tábora je nutné uvést rozdíl mezi pořádáním dřívějších pobytových táborů v komparaci s dnešními příměstskými tábory. Při pohledu do minulosti vidíme, že rodiče neměli možnost dávat děti na příměstské tábory. V jejich okolí se žádné nepořádaly a otázkou zůstává, zda by byly tak populární, jako je tomu dnes. Rodiče měli mnoho možností, kam dát své dítě, když oni museli být v práci. K hlídání svých dětí využívali prarodiče, nebo s nimi sami zůstali doma. Samotný koncept a některé důvody pořádání dnešních příměstských táborů jsou odlišné, než tomu bylo u pobytových táborů dříve. Stejně tak se mohou měnit i samotné důvody, proč rodiče své děti na tábory zapisují. Příkladem může být rodič, který chtěl zapsat své dítě na všeobecný

příměstský tábor. Po shlédnutí přihlášek jsem zjistila, že je již tento termín plný. Jediné volné místo bylo na tematicky zaměřeném táboře. Maminka sem však dítě bez zamyšlení zapsala. Při pozdějším pozorování dítěte bylo vidět, že takto tematicky zaměřený tábor dítě nebaví a nenaplnuje. Maminka musela tuto skutečnost vědět stejně jako já, ale přesto své dítě zapsala.

Při pohledu na dnešní nabídku táborů vidíme, že většina organizací, které pracují s dětmi, příměstské tábory nabízí. Příkladem mohou být muzea, knihovny nebo sportovně zaměřené kluby. Setkala jsem se ve své praxi i se zoologickou zahradou, která pořádala příměstský tábor. Po rozhovoru s vedoucí, která se účastnila tábora ve zmiňované zoologické zahradě, jsem měla pocit, že děti nejvíce bavilo vyklízet kotce králíků. Při podrobnějším pozorování dětí jsem zjistila, že děti baví činnosti, které doma moc často nedělají. Dětem se tak otevírají aktivity, které jsou pro ně nové, a tudíž zajímavé. V dnešní době děti využívají více technické přístroje a u některých dokonce vidíme, že se starají o svého virtuálního mazlíčka, ať už se jedná o kočku, psa či pouze fantazijní hmotu. Z toho vyplývá, že by děti zájem o chování zvířat a o podobné činnosti měly, ale ve většině případů nemají možnost tento zájem rozšiřovat.

S velkým množstvím nabídky táborů se otevírá ale i druhá stránka, na kterou jsem ve svém terénu a praxi narazila, a tedy samotná kvalifikace pracovníků. Setkala jsem se s několika pracovníky, kteří pořádali příměstský tábor a měli pouze pedagogické minimum. Tuto skutečnost mi potvrdila i informantka, která se setkala s trenérem pořádajícím příměstský tábor. Můžeme tedy říci, že lidé, kteří se věnují dětem a mají s nimi zkušenosti, mohou uspořádat tábor, který bude pro děti zajímavý. Otázkou zůstává, zda všichni pracovníci, kteří tábory pořádají, jsou schopni bez dostatečného vzdělání zajistit veškeré podmínky k pořádání tábora.

3.2 Rozhodování rodičů při výběru tábora

V předchozí části 2.1.2 diplomové práce byl uveden hlavní rozdíl mezi příměstským a pobytovým táborem, tedy absence přespávání dětí. V rozhovorech bylo patrné, že tato skutečnost má pro rodiče velký význam. Rodiče často v rozhovorech uváděli, že mají i dílčí problémy se spaním dětí, a jsou proto vděční, že mohou využít tuto variantu tábora. V dnešní době chtějí rodiče mít své děti pod určitým dohledem, a jsou tak rádi, že na ně většinu času dohlížejí sami a jenom určitou část dne, kdy musí být v práci, navštěvují děti příměstský tábor.

Několikrát jsem se setkala s různými pohledy rodičů například na výchovu jejich dětí nebo na nároky, které měli na pořádající organizaci. Vzhledem k absolvování čtyř příměstských táborů mohu potvrdit pouze jediný shodný rys příměstských táborů, a tím je zmiňovaná absence přespávání dětí. V ostatních ohledech byly tábory velice rozdílné. Objevovaly se rozdíly v harmonogramu tábora, pravidlech, kvalifikaci pracovníků a podobně. Všechny tyto rozdíly mohou mít vliv na rozhodování rodičů při výběru konkrétního tábora.

Jednou z rozdílností v příměstských táborech může být již výše zmiňovaná kvalifikace vedoucích. Mezi další odlišnosti lze zařadit rozdílnost harmonogramu tábora v samotném uspořádání dne. Rozdělila jsem jej do dvou kategorií:

- a) *možnost aktivit venku pouze ve vymezené části dne* – jednalo se o tábory, kdy se část dne, zpravidla dopoledne, hrály hry, vytvářely se různé výrobky, četlo se nebo se luštily kvízy. Zbytek dne byl výlet nebo procházka do parku, kde se děti účastnily různých aktivit nebo sbíraly materiál pro další výrobky.
- b) *možnost aktivit venku v průběhu celého dne* – tábory, které byly uspořádány tímto způsobem, měly většinou zahradu u místa, kde se pořádaly. Aktivy tak byly rozvrstveny během dne do vnitřních i venkovních prostor.

Tábory měly ohraničený čas, zpravidla se jednalo o časový úsek od osmi do čtyř hodin odpoledne. S ohledem na oběd a svačiny se harmonogram dne přizpůsoboval aktivitám, které byly během dne naplánovány. Mezi další výrazné odlišnosti v příměstských táborech patří:

- a) *možnost odebírání obědů* – absolvovala jsem například tábor, kde se obědy nevydávaly. Na tomto táboře se našly dvě skupiny rodičů s odlišným pohledem na vydávání obědů. První skupina, které nevadila absence obědů, souhlasila, že jejich dítě by stejně oběd nesnědlo, a tudíž mu stačí svačina, kterou si sní, a teplé jídlo bude mít až doma. Druhá skupina rodičů nebyla spokojena s takto nastavenými podmínkami a chtěla zajistit svému dítěti teplý oběd. Jejich strategie byly rozdílné. Našli se rodiče, kteří svému dítěti přinesli ve své polední pracovní pauze oběd. Jiní nás poprosili, abychom jim jako vedoucí oběd ohřáli.
- b) *celková cena táborů* – celková cena je mnohdy rozdílná bez ohledu na podmínky příměstského tábora. Nelze tedy jednoznačně určit, že tábory se stejnými podmínkami budou mít vždy stejnou cenu. Z absolvovaných táborů však vím, že se ceny táborů pohybují v rozmezí od osmi set korun až po dva a půl tisíce korun za jeden týden ve stejném časovém úseku dne. Cena táborů je blíže rozebíraná v samostatné kapitole 3.6.4.
- c) *různě nastavená pravidla* – setkala jsem se s několika odlišnými požadavky na základní pravidla, jako je mytí rukou před jídlem, uspořádání oblečení a bot, ale i například to, do jaké míry byla usměrňována aktivita dětí. Při jednom táboře se například vedoucí snažil určitým způsobem ovlivnit pohyb dětí pomocí vymyšlených her. Mohu však říci, že se jednalo o menší prostor než v jiných pořádajících organizacích, a je tedy možné, že aktivity a samotná práce s dětmi musela být zvolena způsobem, který mohl být přizpůsoben prostorám tábora.

3.2.1 Jak vybrat ten správný tábor

Při rozhovorech mě dále zajímalo, jak se rodiče dozvěděli o příměstském táboře. Většina z nich uvedla, že zjistila nabídku přes internet, kde byl vyvěšen plakát. Rodiče mohou při výběru volit různé varianty příměstských táborů. V samotném výzkumu jsem navštěvovala tábory:

- a) *tematicky nezaměřené* – všechny děti zde byly z různých kroužků. Děti většinou navštěvovaly pořádající instituci i v průběhu školního roku.
- b) *tematicky zaměřené* – děti, které chodily na tematický kroužek, s ním následně jely i na tábor.

Z vlastního pozorování a z rozhovorů, které jsem provedla, je patrné, že si rodiče spíše vybírají instituce, které znají a mají s nimi zkušenosti. I v případě sourozenců pak raději využívají variantu stejného tábora, kdy je pro ně zároveň výhodné vyzvedávat děti na jednom místě. Rodiče naopak nechtějí dávat děti na tábor, kde nemají důvěru k vedoucím ani k pořádající organizaci. Při samotném výběru tábora se někteří rodiče zajímají i o samotný program tábora. Jak již bylo popsáno výše, každý tábor je specifický, a proto mají rodiče zájem zjistit, jak bude daný tábor probíhat.

Rodiče se zajímají i o další specifikace tábora. Srozumitelný popis tábora usnadňuje jejich rozhodování a je určitým usnadněním práce také pro vedoucí. Může dále zabránit případům, kdy rodiče dají dítě na tábor, kde se dítě nebude chtít přizpůsobit podmínkám tábora. Děti jsou rozdílné a jejich záliby a návyky specifické. Pro upřesnění zde uvádím citaci z rozhovoru s informantkou, která také pořádá příměstské tábory, informantka uvádí: *„když si vezmeš dnešní normální devítiletý dítě, který neudělá pomalu ani kotoul, tak proto musíš napsat někam sportovní tábor, aby jako čekalo nějakou fyzickou aktivitu a i tak, když jsme byli na táboře s dětma a až tolik jsme toho nenajezdili, vopravdu to nebylo náročný a už ti*

rodiče řekli, no vono to bylo fyzicky náročný pro naše malý dětičky ty už proto píšeš ty specifikace, kvůli tomu“ (přepis rozhovoru, informantka 1). Srozumitelný popis by tak měl být ulehčením pro samotné rozhodování rodičů a pro představení si náročnosti a podmínek tábora. Z citace však vidíme, že se v některých případech nemusí shodovat nároky rodičů a vedoucích.

V dnešní době vidíme širokou škálu tematicky zaměřených táborů, a proto rodiče mohou zvolit variantu, která se jim zdá nejzajímavější pro jejich dítě. Z vlastní praxe však mohu říci, že v některých případech rodiče volí jinou variantu, než chce jejich dítě, a to z různých důvodů. Může se jednat o jinou levnější variantu tábora, jiný termín, který je pro rodiče vhodnější, nebo i další důvody, které jsou rozepsány v kapitole 3.6.

Dalším aspektem, který je důležitý při rozhodování rodičů, je věk dětí. Jak jsem již zmiňovala výše, několikrát se mi ve své praxi stalo, že rodiče přihlásili oba dva sourozence. Občas však mohl vzniknout určitý střet s většinovou věkovou skupinou. Ve skupině se nacházely starší děti a přivedený sourozenec si nenašel tolik kamarádů, tudíž se mu věnoval jeho bratr či sestra. Věková skladba dětí na táboře je velmi důležitá. Ve své praxi se mi několikrát osvědčilo vybírat děti nejen podle zaměření, ale právě také podle věkové skladby. Program tábora lze pak lépe přizpůsobovat všem dětem bez ohledu na věk, a není tak nutné pro určité věkové skupiny připravovat dílčí aktivity. Z mé praxe mohu potvrdit, že je pro děti takový tábor více zajímavý.

3.3 Pohledy dětí na příměstský tábor

Někteří rodiče v rozhovorech poukazovali na výhodu, že se děti znají z kroužků a následně spolu jdou na příměstský tábor. Informantka 3, která byla vedoucí na pobytovém táboře v době, kdy byl pořádající organizací Pionýr, situaci popisovala: *„třeba jsme měli celej rok na tom kroužku hrozen vína a kuličky a každá kulička byl úkol, no a většinou to byly úkoly jako*

vejlet nebo splnění besídky a když se to prostě splnilo a napsala jsi o tom nějakou zprávu, tak se to dalo hlavní vedoucí a ta nám dala kuličku a my jsme si to tam lepili a za celý rok jsme museli ten hrozen vlna splnit a kdo to splnil dostal odměnu a mohl třeba jet na tábor“ (přepis rozhovoru, informantka 3). Z výpovědi vidíme, že se jednalo o určitou celoroční práci dětí s možností jet na tábor. Tuto skutečnost popisuje i autor Jan Burda ve své knize *Tábory a další zotavovací akce*. Autor zmiňuje, že letní tábory jsou vyvrcholením celého roku a měly by být nabídkou dobrodružství a nevšedních zážitků dětem (Burda 2008: 5).

Samotný koncept pořádání příměstských táborů je odlišný, než tomu je u pobytových táborů, které zmiňoval Jan Burda a informantka 3. Samotnou odlišnost nejvíce pocítuji v pohledu dětí. Příkladem mohou být situace, kdy si většina dětí nehledá nové kamarády, neobjevují nová místa, do samotných her se nemusejí a v některých případech ani nechtějí zapojovat. Ze své vlastní praxe mohu usuzovat, že děti, které se spolu vidí pouze určitou část dne, mají pocit, jako by se vrátily spíše z kroužku než z tábora. Děti vědí, že si je odpoledne vyzvednou rodiče, a proto využívají různých strategií, jak se nepřizpůsobovat podmínkám tábora. Například nejedí oběd a vezmou si něco k jídlu až doma, menší děti nechtějí spát na táboře po obědě a odpoledne pak doma usínají a podobně. V rozhovorech se objevovaly i určité návyky dětí, kdy jsou děti například zvyklé chodit brzo spát. Na pobytových táborech se však někdy pořádá večerní program. Rodiče tak pokládali za výhodu příměstského tábora, že děti nemusí rušit svoje návyky. Po příchodu domů mají své zájmy, svoje kamarády i zvyky. Následující den mají pocit, jako by šly do školy. Tento pocit nemají jenom děti, ale sdílí ho i rodiče. V provedených rozhovorech jsem se zaměřovala na to, jak vypadá jejich ráno, když odvádějí dítě na příměstský tábor. V několika rozhovorech se názory shodovaly s tím, že se jedná o stejné ráno jako, když je odvádějí do školy. Stejná situace se odehrávala i v případě, kdy se jednalo o menší děti, které chodí do školky. Většina rodičů měla zkušenosti s oblečením, které dává dětem do školky, a jejich ráno tak vypadalo obdobně jako

během školního roku. S tím se pojí určitá výhoda, kdy ráno nemusí přemýšlet nad tím, co by si dítě mělo s sebou vzít na tábor.

Děti na příměstském táboře nemají motivaci poznávat všechny děti na táboře, protože vědí, že je vidí jenom krátce. Tuto moji myšlenku jsem si chtěla potvrdit, nebo vyvrátit. Zvolila jsem známou hru na jména, kdy každý účastník hry musel říci jméno člověka, na kterého hází míč. Zjistila jsem, že po třech dnech tábora, kdy se hra odehrávala, spoustu dětí znalo pouze pět nebo šest jmen dětí okolo sebe a ostatní si nepamatovaly. Potvrdilo se mi tak, že se děti znají pouze s dřívějšími kamarády a nové si hledají pouze ojedinele.

3.3.1 Dítě ve středové pozici mezi rodičem a vedoucím

Dalším podobným příkladem určitého konfliktu je střet dítěte s rozdílnými výchovnými přístupy rodičů a vychovatelů, respektive vedoucích. Děti, které přichází na tábor, mají určité návyky z domova od svých rodičů. Na táboře jim mohou být předložena jiná pravidla, a oni tak často neví, k jakým pravidlům se mají přiklonit. Obecně jsou zvyklé na určitý režim dne, který jim na táboře není umožněn. Během dnů, kdy tábor probíhá, si děti určitou část některých pravidel osvojí, naučí se například vypínat telefon a používat ho jenom ve vymezených chvílích. Po příchodu domů se však po zbytek dne vrací k režimu, který mají doma. Pro některé děti proto bývá složité přizpůsobit se druhý den ráno nastoleným podmínkám na příměstském táboře. Vzhledem k tomu, že jsou příměstské tábory krátkodobého charakteru, je mnohem složitější děti naučit režimu, který by mohl fungovat dlouhodobě. Opačným příkladem může být například školní docházka, kdy je většina dětí schopna si pravidla, která jsou ve škole daná, osvojit.

Jak již bylo zmiňováno výše, děti se na táborech nacházejí v nových podmínkách, ve kterých se musí naučit orientovat. Nachází se v situacích, které musí řešit sami za sebe, což u nich může vést k určité postupné změně. Při zkoumání těchto změn, kterými děti procházejí,

můžeme využít teorii přechodových rituálů, kterou se zabýval Arnold van Gennep. Podstatou přechodového rituálu je v jeho pojetí určitá změna, kdy člověk přechází z jedné pozice do druhé, a překonává tak určité hranice. V knize *Přechodové rituály* autor uvádí, že se přechodový rituál rozděluje na tři části:

- a) *rituál odluky*,
- b) *rituál pomezí*,
- c) *rituál sloučení* (Van Gennep 1997: 19).

Turner ve své knize *Průběh rituálu* na jednotlivé fáze navazuje. První fáze představuje jedince, který změnil svoji společenskou strukturu a s tím spojené symbolické chování. Ve druhé fázi se jedinec nebo skupina nachází v přechodném období, kdy jsou vlastnosti subjektu rituálu nejasné. Jedinec prochází kulturní oblastí, kdy se nachází na pomezí předchozího a budoucího stavu. Poslední fází je samotné přijetí, kdy se jedinec nachází v relativně stálém stavu a získává práva a povinnosti vůči jeho okolí. Předpokládá se, že lidé, kteří prošli tímto přechodovým rituálem, budou jednat v souladu s obyčejí, normami a etickými pravidly (Turner 2004: 95-96).

Přestože se nejedná o běžný přechodový rituál, vidím zde určitou paralelu přechodu dítěte například mezi domovem a školkou, mezi školkou a školou, ale i vstupem na příměstský tábor. Dítě přijde na tábor z okruhu lidí, kteří ho již znají například z rodiny. V tomto okruhu má určité postavení. Po příchodu na příměstský tábor však toto postavení ztrácí, musí se přizpůsobovat novým podmínkám a vybudovat si nové postavení v okruhu často neznámých lidí.

3.4 Odlišné přístupy vedoucích a rodičů

Po absolvování příměstských táborů jsem se rozhodla rozdělit vedoucí do tří skupin na základě jejich primární motivace, která je vede k pořádání příměstských táborů. Tyto skupiny se nemusí vzájemně vylučovat, naopak je možné, že se bude mnohdy jednat o jejich kombinaci pouze s jiným určením priorit:

- a) *snaha dosáhnout stanoveného výchovného cíle* – do této skupiny patří například informantka, která má velice ráda děti a pedagogickou školu studuje s velkou zaujatostí. Tento typ studia ji vede ke snaze děti určitým způsobem nasměrovat a naučit je věcem, které považuje za její výchovný cíl. Informantka uvádí: *„jako snažím se furt je něco naučit, jak se chovat a tak, třeba v přírodě“* (přepis rozhovoru, informantka 4). Její praxe však zároveň vypovídá o tom, že nastolení cíle je často velmi složité, v některých případech až nemožné, informantka uvádí: *„příměšťáky jsou dobrý, ale ne jako nějaký, výchovnej cíl, to moc nejde, neuděláš to“* (přepis rozhovoru, informantka 4).

Dalším příkladem mohou být zkušenosti druhé informantky, která popisuje složitost nastolení výchovného cíle vzhledem k charakteru příměstského tábora. Informantka uvádí: *„já tím, že se ty děti vracej domů a tak ty příměstský tábory nemám ráda, protože ty si s těma dětma nastoliš nějaký pravidla, třeba prostě tohle se tady nedělá a doma to tak není a to dítě zase přepne na ten domácí režim, furt si jede jako v tom svým co si jelo celý prázdniny a najednou to, co ty říkáš, třeba něříkej tohle to, tak to dítě to prostě vůbec nevnímá, že prostě každej den to samý ze začátku dokolečka, na konci tejdne se už trochu srovná, ale to už nemá smysl* (přepis rozhovoru, informantka 1).

Z výše uvedeného vyplývá, že vedoucí mají sice snahu nastolit své výchovné cíle, avšak jejich získané zkušenosti z příměstských táborů je mnohdy staví do rozporu s jejich motivací a snahou v tomto směru pokračovat.

- b) *motivace organizovat další činnosti pro děti* – ve své praxi, ale i na absolvovaných příměstských táborech jsem se setkala s lidmi, kteří pořádají tábory především kvůli tomu, aby mohli vytvářet další zábavné činnosti, při kterých budou děti moci využít svůj volný čas. Tito vedoucí se zpravidla zaměřují na konkrétní potřeby a zájem dětí, a proto mají všechny činnosti velmi kvalitně připravené.
- c) *motivace vyrovnat se konkurenci* – další skupina, se kterou jsem se setkala, byli lidé, kteří pořádají příměstské tábory především z důvodu, aby se vyrovnali velké konkurenci v okolí. Organizace, které totiž příměstské tábory nenabízejí, tak automaticky přicházejí během roku o děti, které začnou navštěvovat jiné konkurenční tábory.

Na jedné straně tedy stojí vedoucí, kteří mají různé motivace k pořádání táborů, a na druhé straně stojí rodiče. Rodiče si často neuvědomují, jak složité je pořídit tábor. V několika rozhovorech byly rozdílné názory mezi rodiči a vedoucími. Často se střet objevoval v samotné práci vychovatele s dítětem. Ze své praxe mohu říci, že při počtu třiceti dětí je velice obtížné zaměřovat se individuálně na každé dítě. Například při odchodu na výlet se vychovatelé zajímají o základní věci, tedy zda mají všichni batohy, čepice a podobně. Další věci se ve většině případů nehlídají. Stávají se pak situace, že některé děti odcházejí například bez peněz nebo plavek. Vzniklá situace, kdy si dítě zapomene danou věc, se ve většině případů vyřeší bez problému na místě. Střet názorů však vzniká v okamžiku, kdy si rodiče vyzvedávají dítě. Na otázku, zda se jejich dítě vykouvalo, vedoucí odpovídá, že nemělo plavky. Rodič má však pocit, že vedoucí měl zajistit, aby si dítě plavky na výlet vzalo.

Tento střet se objevoval v několika případech. Někteří rodiče tak mylně získávají pocit, že se jejich dítěti dostatečně nevěnuje pozornost.

3.5 Rodiče s různými představami o výchově

Ve své praxi se setkávám s různými typy rodičů. Během těchto setkání zjišťuji, do jaké skupiny je zařadit. Rozdělila bych je do tří skupin, které mohou být vzájemně provázané:

- a) *velmi starostlivé rodiče* – s těmito rodiči se většinou setkávám během školního roku a několik rodičů znám i ze svého okolí. Rodiče, které jsem zahrнула do této skupiny, se vyznačují velkou mírou strachu o své dítě. Při rozhodování, kam dají své dítě na tábor, zjišťují, že jejich podmínkám žádný tábor nevyhovuje. Nastává tak situace, že raději dítě na žádný tábor neposílají a jsou s ním raději sami doma a vymýšlí mu vlastní aktivity.

Setkala jsem se také s jedním starostlivým rodičem, který by měl raději své dítě doma, kdežto druhý rodič by dal raději dítě na tábor. Vznikla pak situace, kdy starostlivá maminka volala dítěti na tábor. Informantka, která situaci přímo řešila popisuje: *„to jsme měli na táboře jednoho hošika a ten byl poprvý na táboře, byl to klučina já nevím devět, deset let a ten měl furt permanentně u sebe telefon a rodiče, nebo v každé volné chvíli, když přišel k telefonu, tak měl zmeškaný hovory od maminky, maminka ho furt naháněla, že jo, a vyústilo to v to, že on vlastně asi třetí den odjel domů, protože byl takovej jako vyschízovanej a ta máma furt mu volala, jestli se mu nestejská, úplně takhle no a oni ty rodiče jsou rozvedený a vona mu chvíli volala máma a přetahovali se o něj, i jsme zkoušeli s ní telefonovat a zkoušet s ní jako mluvit, že je blázen ať nevolá a nezabralo to“* (přepis rozhovoru, informantka 1). V této konkrétní situaci se jednalo o pobytový tábor, kdy dítě nechodilo přespávat domů.

- b) *pečlivě vybírající rodiče se zpětnou vazbou vychovatelům* – rodiče, kteří spadají do této skupiny, se většinou zajímají o podrobnější podmínky tábora, jsou schopni sledovat jeho průběh a dodržování slíbených stanovisek a dávají zpětnou vazbu vedoucím s jejich požadavky. Příkladem může být maminka, se kterou jsem se setkala na táboře, kde se vyskytovala rozdílná věková skladba dětí. V harmonogramu tábora, který byl vyvěšen na internetových stránkách, se objevoval časový úsek dne nazvaný – odpočinek po obědě. Maminka si myslela, že děti půjdou po obědě spát. Kapacita domu dětí, kde se tábor konal, tuto možnost neumožňovala. Jednalo se pouze o časový úsek dne, kdy se nehrály hry a děti vykonávaly činnosti, které nebyly pohybově náročné. Vzhledem k této nesrovnalosti, která vznikla mezi pochopením harmonogramu maminky a záměrem vedoucích, se situace vyřešila tím způsobem, že se určila skupina věkově stejných dětí a vymezil se prostor, kam se bude po obědě chodit spát.
- c) *rodiče, kteří nemají čas* – s touto skupinou rodičů jsem se setkala na táboře, kde na sebe jednotlivé příměstské tábory navazovaly, celkově ve třech cyklech. Z mého pohledu se jednalo nejvíce o rodiče, kteří pracovali a neměli dovolenou, kterou by mohli využít k hlídání svých dětí, nebo nemohli využít jiné možnosti hlídání. Tato skupina rodičů využívala několika týdnů příměstských táborů. Konkrétním příkladem z mého okolí může být příklad matky, která je na výchovu dítěte sama. Dítě chodilo na příměstský tábor celé tři týdny, kde bylo pod dohledem vedoucích.

Volba rodičů, které jsem rozdělila do těchto tří skupin, je častokrát ovlivněná dílčími důvody. Samotná rodinná situace, ve které se rodiče nacházejí, ovlivňuje dítě. Z provedených rozhovorů jsem se dozvěděla informace, které mi častokrát přišly až bizarní. Příkladem může být rozhovor s mojí informantkou 1, která vede příměstské tábory a je vedoucím zájmových kroužků. Uvedla příklad situace, kdy dítě pocházelo z rozvedené rodiny

a stávalo se, že jeden rodič dítě na zájmový kroužek přihlásil a záhy ho druhý rodič odhlásil. V samotných rozhovorech jsem se proto zajímala i o rodinnou stránku informanta a zjišťovala základní informace, které mi lépe pomohly k samotnému pochopení jejich aktuální situace.

3.6 Důvody rodičů k výběru příměstského tábora

Vzhledem k zaměřenosti mé výzkumné otázky jsem se nejvíce zabývala samotnými důvody rodičů, proč volí právě tento druh tábora. Sama jsem byla překvapená, jakou škálu odpovědí jsem zjistila.

Ještě předtím, než ale přejdu k uvedení jednotlivých důvodů, bych ráda zmínila výzkum *Složené rodiny a perspektiva dětských aktérů*, jejichž autorkami jsou Bartošová a Slepíčková. Výzkum se zabývá vysokou rozvodovostí, která může způsobit změnu nejen v rozhodování rodičů, ale určuje i mnohé změny ve společnosti samotné. Tyto změny se následně odráží jak v rolích rodičů či prarodičů, tak ve výchově dítěte. Výzkum se dále zaměřuje na děti, na jejich roli v samotném rozvodu a na nově vzniklou situaci po něm. Na tento výzkum poukazuji především z toho důvodu, protože mám v průběhu své praxe možnost vidět, že skupina dětí z rozvedených rodin je početná. Často se dozvídám, že děti žijí ve dvou rodinách a dovolím si říci, že za mou praxi již dokážu určit, zda se dítě vrací ze střídavé péče od otce nebo matky. Je velice zajímavé sledovat, jak se určité hodnoty dítěte dokáží změnit v průběhu jednoho týdne.

Výsledkem výzkumu bylo zjištění, že děti jsou schopny racionálně nahlížet na rozvod a vnímat ho jako přirozené řešení krize. Zdůrazňuje se, že děti vyrůstají v době, kdy nevnímají rozvod jako určitou patologickou událost, ale posouvají se z pozice objektů do pozice aktivně jednajících osob. Dokáží sdělit i své potřeby rodičům a následně je i vyžadují (Bartošová, Slepíčková 2016: 84-85). Představeným výzkumem jsem chtěla poukázat na změněnou situaci v dnešní společnosti s ohledem na roli dětí v rodinách. Děti častěji prosazují

své názory, samy se rozhodují, na jaký kroužek budou chodit nebo kde stráví prázdniny. Rodiče v některých případech pouze určují základní podmínky, aby si dítě vybralo alespoň jeden kroužek, který bude navštěvovat, ale samotné zaměření nechávají na něm.

Z výzkumu dále vyplývá, že se struktura společnosti neustále proměňuje. Mění se struktura rodin, role dětí, ale i rodičů. Příkladem může být pohled na rozvedené rodiče, který se zdá být ve společnosti stále více přijatelnější. Dnešní rodiče se starají o své děti jinak, než se o ně starali jejich rodiče. Dříve byly role mužů a žen rozdělené, v dnešní době vidíme, že se tyto role častokrát prolínají. Dnes není výjimkou vidět muže vařit, vozit kočárky nebo je vidět u porodu. Spousta výzkumů se již tímto fenoménem zabývá.

Dále přistoupím ke kapitolám, které jsou rozděleny do tematických okruhů. Názvy jednotlivých kapitol vždy vystihují konkrétní důvody rodičů, proč volí tento druh tábora.

3.6.1 Strach a bezpečí dětí

Pocit strachu a bezpečí se prolínal všemi rozhovory. Tyto pojmy se nalézaly v různých formách a tématech, které jsem s informanty probírala. Ve srovnání s předchozími generacemi nevidíme při pohledu na ulice a parky tolik dětí, které by si hrály venku, jejich vzdálenost od domova se čím dál tím více zkracuje. Informantka tuto situaci popisuje: *„akční rádius dětí se zmenšuje, že ty děti měli před první světovou válkou akční rádius přes osm kilometrů, sami bez dozoru osm kilometrů, ta generace v padesátých a šedesátých letech už to měla o půlku zmenšený, devadesátý léta dva kilometry teďka padesát metrů?“* (přepis rozhovoru, informantka 1). V dnešní době vidíme, že děti raději využívají sociálních sítí, kde mají více kamarádů, kteří jsou pro ně dostupnější. Informantka své dětství popisuje odlišně: *„já si prostě pamatuju, že jsme celý léto byli venku, počítače nebyli, takže jsme byli furt jako vypadlí“* (přepis rozhovoru, informantka 1).

Důvody, proč se pohyb dětí zmenšuje, jsou ovlivněny obavami rodičů. V dnešní době si nedovedou představit, že by jejich dítě šlo samo několik kilometrů bez jejich dozoru, a jsou proto častokrát raději, že dítě využije sociálních sítí a zůstane doma. V současné době se využití volného času dětí liší od předchozích generací. Dříve si děti hrály venku, měly spoustu kamarádů, kteří byli i několik kilometrů vzdálení, měly určitou svobodu. Dnešní rodiče raději volí variantu volnočasových aktivit, které se pořádají v instituci pod určitým dohledem. S tím se pojí určitá míra zodpovědnosti, kterou rodiče předávají na instituce.

V rozhovorech se několikrát objevoval pojem strach. Strach rodičů jsem konkrétně rozdělila do třech kategorií, které následně interpretuji:

a) *strach, zda bude o dítě dobře postaráno* – jedná se o druh strachu, kdy se rodiče informují, kdo se o jejich dítě v danou chvíli stará nebo na něj dohlíží. Několikrát se v rozhovorech objevovaly názory, které především kladly důraz na prověření instituce, kam své dítě rodiče dávají. Rodiče mají strach dát své dítě na tábor nebo kroužek, kde nevědí, jak bude vypadat jejich průběh nebo kdo bude daný kroužek vést. Ze své praxe mohu poukázat na několik příkladů, kdy se rodiče informovali, zda budu jejich děti učit na zájmovém kroužku sama nebo budu stále pod vedením zkušenější učitelky. Tyto situace vznikaly v okamžiku, kdy jsem neměla dodělaný bakalářský titul. Po absolvování bakalářského studia jsem měla pocit, že rodiče k mé osobě získali větší důvěru.

S touto kategorií strachu se pojí i samotné zkušenosti učitelů, které jsou nedílnou součástí při interakci s dětmi. Při řešení vzniklého problému, ať už se jedná o šikanu nebo úraz, rodiče hodnotí, jak zodpovědná osoba k problému přistoupila.

b) *strach, zda to dítě samo zvládne* – tento druh strachu se pojí s rodiči, kteří se více bojí o své děti. Jedná se o druh strachu, kdy děti nejsou postupně učeny samy se o sebe postarat. Rodiče o ně pečují natolik, že dítě, které se ocitá samo, nemá vybudovaný

návyk, a tudíž se v dané situaci špatně orientuje. Příkladem může být pouhé rovnání věcí. Na příměstském táboře je vidět, které dítě si doma rovná věci samo a které je pouze někde odloží. Tito rodiče se pak zajímají o více aspektů. Zajímají se o to, zda má dostatek jídla, zda šlo po obědě spát nebo jak je možné, že má mokré boty po příchodu domů. Dotazy častokrát směřují na učitelky, které při počtu třiceti dětí, většinou nejsou schopny odpovědět.

Zde se prolíná stejný strach jako v bodu a), kdy se ptají vedoucích, jak danou situaci řeší a jaké mají zkušenosti.

- c) *strach z nedostatku možností hlídání dítěte* – dovolím si říci, že tento druh strachu je záležitostí posledních let. Ze své praxe často vidím, že rodiče mají strach z toho, že nebudou moci sehnat hlídání pro své dítě, a budou proto nuceni s ním zůstat sami doma. Dříve u rodičů tolik nevznikaly obavy o to, kdo bude jejich dítě hlídat, protože jejich rodiče byli již většinou v důchodovém věku, a mohli jim tak děti pohlídat.

Touto skutečností se podrobněji zabývám v kapitole 3.6.2.

Jak jsme si ukázali výše, strach rodičů můžeme rozdělit do několika kategorií, které se v některých případech prolínají. V dnešní době strach rodiče neustále obklopuje a drží je v neustálém napětí. Kde se ale strach u rodičů objevil, zůstává otázkou.

Jedním z faktorů, který přispívá k určitému napětí rodičů, je určitá rychlost až uspěchanost dnešní doby. V provedených rozhovorech se často objevovaly názory, kdy rodiče uváděli, že mají vše naplánované, předepsané nebo vypočítané. Jejich diáře potom připomínají kostky, které do sebe zapadají. Do jejich utvořeného systému potom zapojují své partnery i děti. Rodiče tím však sami na sebe vytvářejí nátlak. Mají strach, že v případě selhání některého z dílků kostek nebudou například schopni sehnat hlídání pro své děti nebo nestihnou vyzvednout dítě z příměstského tábora. To potvrzují i situace, kdy nám rodiče na

příměstský tábor několikrát volali, že se musí zdržet v práci a zda bychom jim nemohli dítě pohlídat o chvíli déle.

Dalším faktorem je strach, který cítíme v televizi a v jiných médiích. Při pohledu na televizní reklamy vidíme, že nám předávají názory se svými požadavky. Určitým způsobem nám předkládají, jak máme jednat. Rodiče se tak mohou cítit pod tlakem, kdy se zamýšlí nad samotnou výchovou dětí, zda dělají všechno, co jejich dítě potřebuje. Za další důvod strachu, který z médií vyplývá, se dají obecně považovat informace, které jsou skrze média sdělovány. Média v dnešní době velmi často informují o násilí, nehodách, různých katastrofách a jiných negativních jevech současné společnosti. S ohledem na vyspělejší technologie, jako například internet, chytré telefony a jiné, jsou informace daleko dostupnější, než tomu bylo u předchozích generací. Rodiče tak vnímají dění po celém světě, nikoliv pouze v rámci jejich lokality. To v nich může podvědomě vzbuzovat pocit nebezpečí a strachu o jejich dítě.

Zygmunt Bauman ve své knize *Individualizovaná společnost* zmiňuje výraz Marcuse Doela a Davida Clarka, kteří tvrdí, že žijeme ve světě *všudypřítomného strachu* (Bauman 2004: 104). Strach, který nás obklopuje, souvisí se zvýšeným povědomím o věcech, které se kolem nás dějí. Uvedu zde příklad na příměstských táborech. Rodiče, kteří své děti posílali na dlouhodobější pobytové tábory, neměli tolik informací, co se na táboře odehrává. Jejich strach byl proto menší. Měli pocit, že oni jako rodiče, s tím teď nic neudělají a počkají, až se jejich dítě vrátí domů a bude jim vše vyprávět. Při pohledu na příměstský tábor vidíme, že na jednu stranu chtějí být rodiče o všem informováni, na druhou stranu ale u nich vzniká určitý pocit strachu. Získávají více informací o situacích, které se dějí každý den a hodnotí je. Na pobytových táborech byli rodiče pouze rádi, když se jim dítě vrátilo domů, dnes na příměstských táborech hodnotí každý den zvlášť a snaží se o zpětnou vazbu vedoucím.

Bauman v již zmiňované knize rozebírá čtyři faktory, které vedou k pocitu strachu dnešních lidí. K celkové nejistotě lidí přispívá první faktor, a tím je podle Baumana *řád*, který se pojí s určitou schopností věci správně uspořádat. Řád je v dnešní době spojen s kontrolou a správou, která zajišťuje určitý kód do praxe, podle něhož se má jednat a který vymezuje způsob praxe a schopnost vynutit si poslušnost vůči této praxi. Samotný svět přestává mít podle Baumana viditelnou logickou strukturu a logiku (Bauman 2004: 104-105). Lidé chtějí mít určitou jistotu řádu, který jim ukáže další možnosti jejich volby. Pokud se nacházejí v chaosu nebo zmatku, cítí se být ztraceni a nevědí, kam má jejich cesta pokračovat. Příkladem by mohlo být dítě, které stojí v krámě před plnými policemi s hračkami. Dítě by si chtělo domů vzít všechny hračky, ale nemůže. Ví, že si může vzít jenom některé věci, ale musí zjistit, které jsou ty správné a pro něj nekrásnější a nejzajímavější. Lidé, kteří se nacházejí v chaotickém světě, kdy se jim častokrát nabízí nepřehledné množství možností, musí častokrát volit a několikrát přemýšlet nad tím, která možnost je pro ně ta nejvhodnější. Můžeme vše vidět i při výběru příměstského tábora, když se mají rozhodnout, který je pro dítě ten nejlepší.

Po ztrátě určité logiky světa se Bauman přesouvá k dalšímu faktoru, a tím je *univerzální deregulace*, kdy se zaměřujeme více na ekonomické úvahy a již se nezabýváme společenskými sítěmi kolem nás, které pro nás byly vždy jistotou. Bauman používá výraz: „*mravní slepota tržního boje*“ (Bauman 2004: 105). V dnešní době vidíme, že i lidé, kteří svědomitě a s úctou přistupují k práci, mohou ze dne na den přijít o zaměstnání. Stanou se takzvaně nadbyteční. Hodnoty, o které se mohli naši předci opřít, nemají nyní dostatečnou stabilitu. Vznikají tak různé situace, které si naši předkové ani nedovedli představit. Lidé, kteří přijdou o práci, se nacházejí na začátku další etapy jejich života a musí se snažit, aby získali nové zaměstnání. V dobách našich rodičů lidé velmi často pracovali v jedné firmě po celý život, dnes mohou měnit zaměstnání každý rok.

S možností svobodně se pohybovat, měnit zaměstnání nebo si kupovat mnohem více věcí se pojí třetí bod, který Bauman zmiňuje, a tedy ztráta takzvaných *záchranných sítí*. Dříve se lidé mohli spolehnout na své rodiny. Rodiny bydlely častěji blízko sebe, a mohly si tak pomoci v situacích, kdy potřebovaly pohlídat děti, půjčit si peníze nebo si pouze povídat. V dnešní době od sebe rodiny mnohdy bydlí daleko, a jejich sítě se tak postupně protrhávají. Scházejí se méně často a ke komunikaci více využívají technologické prostředky. Výsledkem jsou rozpadající se skupiny. Partneri a lidé se více zaměřují na sebe a svoji individualitu. Společná setkání rodin se směřují spíše na oslavy, čímž se stávají pouze ojedinělými setkáními (Bauman 2004: 107-108). Společnost, ve které se nacházíme, nám udává rychlost našeho života, kdy po příchodu z práce domů většina lidí nemůže, nebo ani nechce vyrazit na cestu za svými rodinami, raději využije technologických zařízení ke komunikaci a zjistí informace přes ně. Problémy však nastávají například v okamžiku hlídání dětí, kdy rodiny musí hledat alternativní řešení.

Posledním čtvrtým faktorem, kterému se Bauman věnuje, je zaměření na sdělení, která vidíme v mediích, a tedy na zprávu o přesvědčení, že dnešní svět je nejistý a křehký (Bauman 2004: 108). Zaměřuje se na individualitu člověka, kdy hodnoty a identitu, kterou jsme si dříve postupně budovali, dnešní svět zaměňuje za rychlost, mnoho nových začátků a nového učení (Bauman 2004: 108-109).

Dnešní rodiče jsou v neustálém napětí, chtějí si budovat svoji individualitu, částečně se oprostit od svých rodin, kde postupně ztrácejí své záchranné sítě, ale nemají se o co opřít. Svět, ve kterém nyní jsme, nemá dostatečný řád, který by jim pomohl v jejich postavení. Rodiče tak musí být v neustálé pozornosti, aby se v rychlosti dnešní doby dokázali co nejlépe postarat o své děti.

Rodiče se snaží vymyslet účinné strategie, jak své děti v dnešním světě ochránit. Mnoho rodičů chce mít děti pod neustálou kontrolou. Uvedu příklad maminky, která zmíněnou strategii zvolila. Na absolvovaném táboře byla holčička ve věku 9 let a její maminka ji volala každý den ve tři hodiny a kontrolovala ji telefonem, zda už jde domů. Maminka holčičky ji nemohla sama vyzvedávat, protože byla v té době v práci. Rodina bydlela hned vedle v ulici, kde probíhal příměstský tábor, a proto mohla chodit sama domů. Cestu z tábora zvládla. Holčička původně nebyla zapsána na příměstský tábor, ale situace se během tábora změnila. Matka byla samoživitelka a chodila do práce na tři směny. Jednoho dne přišla matka z práce domů a zjistila, že její dcera tráví sama čas venku bez dozoru. Matka zašla do organizace pořádající příměstský tábor a holčičku na něj zapsala. Holčička byla po většinu času, kdy byla matka v práci, pod dozorem vedoucích.

Rodiče nekontrolují pouze děti, ale i samotné vedoucí, a to skrze jejich práci s dětmi. Na jednom táboře se objevil problém spojený se šikanou. Šikana se projevovala hanlivým nazýváním jednoho z dětí. Vedoucí situaci na místě vyřešili. Dítě po příchodu domů vše řeklo rodičům a rodiče druhý den přišli do pořádající organizace. Vedoucí neboli informantka 3 situaci popisuje: *„říkali mu gorilo, podle mě to nemysleli zrovna na něj, ale on se toho tak chytil, že prostě no, a babička v tu ránu říkala, no jestli to takhle bude pokračovat, tak ho sem dávat nebude a takový, no von jí to sám řek, hned jí to hlásil, že mu říkali gorilo“* (přepis rozhovoru informantka 3). Z výpovědi informantky není patrné, jak situaci vedoucí řešili, ale je zde nastíněna situace, jak k dané situaci přistoupil rodič, respektive babička. S tímto příkladem a vzniklou situací souvisí i možnost kdykoliv dítě z tábora odebrat. Častokrát se v rozhovorech objevoval názor, že výhodou příměstských táborů je možnost volby rozhodnutí, zda rodiče dají další den dítě na příměstský tábor, nebo již ne. Ptala jsem se proto organizátorů, jak v praxi probíhá vrácení peněz. Dozvěděla jsem se, že se peníze

v těchto případech vrací nebo se za zbylé peníze zapíše dítě na vybraný kroužek během školního roku.

Z pohledu rodiče je příměstský tábor více flexibilní. Rodiče mohou do určité míry zasahovat do průběhu tábora, mohou se vyjadřovat k programu, vedoucím, podmínkám, ale v podstatě i k celkovému průběhu tábora. V okamžiku, kdy například nejsou spokojeni nebo mají strach o bezpečnost dítěte, mají možnost dítě následující den na tábor již nedat, a to bez finanční ztráty. Při porovnání s pobytovým táborem je míra určitého dohlížení samotných rodičů mnohem větší.

3.6.2 Pracující babičky

Při pohledu na dnešní společnost vidíme, že se její struktura mění, a to tím způsobem, že se zvyšuje podíl seniorské složky (příloha č. 2). Podle Českého statistického úřadu je zřejmé, že populace stárne již od konce 80. let 20. století. Na konci roku 2016 tvořily děti do patnácti let 15,6 % populace a občané ve věku šedesáti pěti let a více tvořili složku 18,18 % populace (ČSÚ 2017a). Z uvedených procent vyjadřujících zastoupení dvou protikladných složek populace bychom mohli usuzovat, že v této demografické situaci bude dostatek takzvaných *hlídajících* babiček a dědečků. Na základě mnou provedeného výzkumu však nemohu tuto skutečnost potvrdit, a proto se pokusím v této kapitole uvést hlavní příčiny takto vzniklé situace.

Prarodiče a volnočasové aktivity

Fenomén, který můžeme v dnešní době pozorovat, je obecně zaměřen na větší aktivitu prarodičů v pozdějším věku, a to nejen z fyzického hlediska. Představy o určitém aktivním stárnutí se v dnešní době zaměřují na prodlužující se pracovní kariéru a aktivní životní styl (Marhánková 2015: 741).

Z provedených rozhovorů jsem zjistila, že se některé instituce zaměřují již také na seniorskou cílovou skupinu. Snaží se tak podpořit aktivní stáří a využít početnosti této skupiny. Informantka 5 mi pověděla: „*ted' náš ředitel chce, abychom nejenom dělali věci na víc, jako akce o víkendu, ale chce at' se zaměříme i na seniory, at' uděláme nějakou keramiku nebo nějaký háčkování, ale co já s nima mám dělat, ta babička přijde s miniaturním háčkem, ani na to nevidí a chce s se mnou dělat minimálně ubrus*“ (přepis rozhovoru, informantka 5). Z výpovědi vidíme, že vedoucí musí přizpůsobit připravené aktivity seniorské složce.

Někteří prarodiče jsou tedy aktivní a využívají volnočasových aktivit, které jim nabízejí instituce. Může se jednat o různá cvičení, výuku cizích jazyků, počítačové kurzy a podobně. Prarodiče se určitým způsobem zaměřují více na sebe a na svůj další individuální rozvoj. S takto vzniklou změnou se pojí i určitá obměna role prarodiče. Samotnou sociální roli popisuje Anthony Giddens jako určité očekávané chování člověka v závislosti na konkrétní situaci, s každou rolí se váže určité chování (Giddens 1999: 553). Můžeme tak říci, že se od babiček a dědečků očekává, že se budou starat o svá vnoučata v době, kdy nemohou jejich rodiče.

Nastalá demografická změna ve společnosti, kdy klesá porodnost a zvyšuje se délka dožití, znamená, že se babičky i dědečkové ocitají déle v roli prarodičů a také se díky klesající porodnosti věnují menšímu počtu vnoučat (Marhánková 2015: 739). Jaká je tedy významná změna v roli prarodičů? Výzkum z roku 2013, který nese název *Být dobrou babičkou – normativní očekávání spojená s rolí babičky v současné české rodině*, se zabývá měnící se rolí babiček s ohledem na minulé generace. Výzkum se zaměřuje na myšlenky aktivního stárnutí a zdůrazňuje protichůdné názory mezi samotnou rolí babičky ve střetu s tím, co se od ní očekává. Autorka výzkumu Jaroslava Hasmanová Marhánková popisuje tři normy, které se od dnešních babiček očekávají, a tedy:

- a) *norma nezasahování,*
- b) *norma konstantní dostupnosti,*
- c) *norma aktivity.*

Dále přistoupím k popisu jednotlivých norem, které zároveň využiji pro komparaci situací z výzkumu v diplomové práci.

První norma, kterou autorka nazvala norma nezasahování, je spojená s vystupováním prarodičů v určitém pozadí. Pravidla rodičů jsou v takovém případě respektována prarodiči. Ve výzkumu provedeném autorkou, babičky samy sebe prezentovaly jako nevnučující své rady, ani směr výchovy s tím, že vše nechávají pouze na rodičích (Marhánková 2015: 746). Se zmiňovanou normou jsem se setkala ve svém výzkumu. Po rozhovoru s jednou informatkou jsem měla totiž pocit, že prarodiče do ničeho aktivně nezasahují a jsou například jen převozníky mezi školou a institucí pořádající zájmový kroužek. Informatka mi popsala situaci, která dokresluje normu nezasahování, informantka popisuje: „*babča mi říká, no já jsem ho vyzvedla ze školy a žádnou červenou tečku v oku neměl a on mi teď říká, že se tady píchnul o bodlák, no a ona na mě, jak to jako já vysvětlím jeho rodičům*“ (přepis rozhovoru, informantka 1). Prarodiče nechtějí vzniklou situaci řešit a pouze předávají zodpovědnost na učitele a vedoucí. V tomto případě musela vedoucí ze zájmového kroužku volat rodičům a vzniklou situaci vyvěstlit. Prarodiče tak pouze informují a zajišťují, aby byla situace řešena, ale na samotném průběhu řešení se již nepodílejí.

Druhou normou, kterou autorka zmiňuje, je norma konstantní dostupnosti. Ve výzkumu je také nazvána spojením - *Ideální babička pomůže kdykoliv*. V této části výzkumu autorka rozebírá situaci, kdy se matka i babička shodují v tom, že by správná babička měla být ochotná pomoci kdykoliv, kdy je potřeba pohlídat vnoučata. Matky v této části zdůrazňovaly silnou potřebu pomoci od starší generace a babičky potvrzovaly, že se

snaží být neustále v dosahu. I přesto, že jsou babičky velmi často v přítomnosti dětí, stejně jako v případě první normy nijak zásadně nezasahují do výchovy stanovené rodiči. Výpomoc babiček se tak stává očekávanou součástí vztahu mezi rodiči a prarodiči. Objevovaly se zde ale také limity babiček dané například zdravotním stavem nebo dalšími aktivitami, které měly a kterým se chtěly věnovat. V takto vzniklých situacích pak nastávaly výčitky ze strany prarodičů z důvodu jejich malé oddanosti (Marhánková 2015: 747-749). S tímto typem normy jsem se ve výzkumu setkala při absolvování jednoho z táborů. Jednalo se o případ oddanosti babičky, která již měla zdravotní problémy, ale přesto chtěla svá vnoučata hlídat. Babička u sebe měla svá vnoučata na prázdninách čtrnáct dní a na jejich hlídání byla sama. Rozhodla se, že pro ni bude snadnější se o děti starat jenom určitou část dne. Zapsala tedy děti na příměstský tábor, kde si je každý den odpoledne vyzvedávala a zbytek dne využila k času, který s nimi trávila. Při rozhovoru s informantkou, která byla vedoucí na zmiňovaném příměstském táboře, jsem se zaměřila i na tento případ vnoučat, která trávila čas na táboře a odpoledne s babičkou, informantka situaci popsala: „*víš, co ono je to těžký, ty ženský je už 64, ty holčičce je myslím šest a tomu klukoj nějak osm, no a vona má ještě něco s nohou, takže když potom s nima má celej den lítat, tak je z toho unavená a zas prostě chce s těma dětma bejt, že jo, nechce jako říkat ty mámě, že to prostě nezvládne*“ (přepis rozhovoru, informantka 3). V některých případech jsem se tak setkala se situací, kdy byly příměstské tábory ulehčením nejen pro rodiče, kteří museli být v té době v práci, ale i pro prarodiče, kterým se naskytnula možnost být se svými vnoučaty.

Poslední, tedy třetí normou, která byla ve výzkumu zmiňována, byla norma aktivity, nazvaná také - *Babička má dětem něco dát*. Nejvíce se norma objevovala ve vztahu mezi prarodiči a vnoučaty. Prarodiče by podle tohoto očekávání neměli pomáhat pouze s péčí, ale měli by také poskytovat zábavu a zážitky. Děti by měly aktivně trávit čas s babičkou. Babičky žijící ve městech ve výzkumu zdůrazňovaly jejich aktivní životní styl, který je podle

nich pro vnoučata cenný a zajímavý. Babičky uváděly, že je pro vnoučata zajímavější aktivní babička, která má své vlastní koníčky a zájmy (Marhánková 2015: 750-751).

Po shrnutí předvedených norem, vidíme například v druhé normě babičky, které by se rády staraly o svá vnoučata, ale častokrát již mají zdravotní problémy, a tudíž je pro ně náročné se o svá vnoučata postarat. Vyplývá z toho, že se babičky buď nacházejí ve věku, kdy chtějí stále aktivně pracovat a na svá vnoučata nemají dostatek času, nebo se již nachází ve věku, kdy nemají dostatek životní energie. Takto vzniklá situace má několik příčin. Jednou příčinou by mohl být určitý fenomén zvyšujícího se věku prvorodiček. Podle Českého statistického úřadu (příloha č. 1) vidíme, že se v roce 2016 věk prvorodiček přibližoval třicetileté hranici, přičemž v osmdesátých letech byl tento věk okolo 22 let (ČSÚ 2017b). Podle výzkumu *Determinanty oddalování početí dítěte* odkládají ženy narození prvního dítěte převážně z důvodu ekonomické a bytové situace. Dílčími důvody jsou nedostatečná psychická připravenost mladých lidí stát se rodiči nebo hledání vhodného partnera, s kterým chtějí počít dítě. Ve výzkumu se také objevovaly názory, které byly spojené s očekáváním větší nutnosti pozornosti dítěti, a omezení tak své dočasné svobody a volného času (Lechnerová 2011: 100-101). Mladí lidé, kteří přemýšlí nad početím prvního dítěte, se častokrát zaměřují na určitou nutnou změnu v jejich dosavadním životním stylu a v některých případech u nich může tato změna vyvolat nepříjemné pocity.

Dalším faktorem a důvodem, který vede k určitému omezení prarodičů v hlídání jejich vnoučat, je samotný věk odchodu do důchodu. Český statistický úřad uvádí, že průměrně odchází muži do důchodu ve věku 61,3 let a ženy ve věku 58,9 let, jedná se o statistiku vydanou v roce 2004 (ČSÚ 2017c). Informantka, která má do důchodu kolem patnácti let situaci popsala *„řikám ti, předtím to bylo jinak nastavený, já jsem šla do práce a moje máma do důchodu, takže když jsem potom byla těhotná, tak nebyl problém prostě po nějaký době jít do práce a věděla jsem, že se o to dítě má kdo postarat, teď kdyby moje holka měla mimino,*

tak co já, přijdu ve čtyři z práce a už jí moc s ničím nepomůžu “ (přepis rozhovoru, informantka 3). Vzhledem k odlišné situaci v dnešní době, kdy babičky mnohých dětí stále pracují a z práce chodí až odpoledne, musejí rodiče využívat jiné alternativy k hlídání jejich dětí. Informantka se v rozhovoru dále zmiňovala o určitém usnadnění, kdy v případě nemoci dítěte s ním nemusela zůstat doma, popřípadě hledat jiné řešení. I z dalších provedených rozhovorů jsem měla pocit, že rodiče raději volí jiné varianty hlídání dětí, než aby s nimi sami zůstali doma.

Role prarodičů je tedy v dnešní době odlišná. Pro přehlednost jsem vytvořila tři kategorie dnešních babiček a dědečků. Jejich rozčlenění jsem provedla z perspektivy spojené s hlídáním vnoučat:

- a) Prarodiče, kteří jsou již v důchodu, mají čas na svá vnoučata a jsou stále aktivní a podporují své stáří dílčími volnočasovými zájmy.
- b) Prarodiče, kteří mají čas na svá vnoučata, ale jsou již ve věku, kdy se o ně nemohou dostatečně postarat, ať už ze zdravotních nebo jiných důvodů.
- c) Prarodiče, kteří ve svém věku musí stále pracovat nebo od nich jejich vnoučata bydlí daleko, tudíž se o ně nemohou starat.

První dvě skupiny jsou zmíněny v předešlém textu, poslední skupina jsou aktivní pracující prarodiče. Informantka, která by již ve svém věku mohla být babičkou, situaci popsala: *„mám dvě děti, dceru a syna. Syn je starší, již ženatý. Jeho manželka pracuje, a ještě se rozhodla, že si dodělá vzdělání, aby měla větší plat a mohla pracovat s dětmi. Takže tam se vnoučat hned tak nedočkám, no a moje dcera si taky vymyslela, že půjde dál studovat, takže já se jen tak nedočkám, ale já si počkám, není kam spěchat, stejně chodím do práce, tak bych neměla tolik času na to mimino“* (přepis rozhovoru, informantka 3).

Pro určitou představu jsem vybrala data z Českého statistického úřadu, která zobrazují věk zaměstnaných žen a mužů v národním hospodářství. Šetření, ze kterého jsem využila data do níže uvedených tabulek, bylo provedeno náhodně ve vybraných bytech České republiky. Velikost výběrového vzorku se stále zvyšovala a v roce 2016 bylo ve výběrovém vzorku více než 24 tisíc bytů s 54 tisíci respondenty všech věkových skupin (ČSÚ 2017d). Pro upřesnění zde uvádím definici výběrového vzorku. Jedná se o vzorek, který při výzkumu zastupuje základní soubor. Výsledky, které jsou zjištěné pomocí výběrového vzorku, by měly být při reprezentativním výzkumu zobecnitelné na základní soubor (Reichel 2009: 76). Tabulky zobrazují věkovou kategorii, rok, ve kterém byla data sečtena, a počet lidí z celkového počtu respondentů. Pro přehlednost jsem vybrala pouze vybrané věkové kategorie a roky.

Tabulka 2: Počet zaměstnaných mužů ve věku 55 a více let v národním hospodářství (2012-2016)

Muži	2012	2013	2014	2015	2016
55 až 59 let	292,8 tis.	290,4 tis.	288,0 tis.	277,7 tis.	272,7 tis.
60 až 64 let	138,7 tis.	149,3 tis.	159,2 tis.	165,7 tis.	179,7 tis.
65 a více let	46,8 tis.	52,0 tis.	53,4 tis.	62,1 tis.	71,1 tis.

(Zdroj: ČSÚ 2017e)

Tabulka 3: Počet zaměstnaných žen ve věku 55 a více let v národním hospodářství (2012-2016)

Ženy	2012	2013	2014	2015	2016
55 až 59 let	233,6 tis.	239,1 tis.	246,0 tis.	245,1 tis.	247,9 tis.
60 až 64 let	64,8 tis.	71,1 tis.	75,1 tis.	82,8 tis.	95,1 tis.
65 a více let	32,9 tis.	39,2 tis.	37,4 tis.	45,5 tis.	51,6 tis.

(Zdroj: ČSÚ 2017e)

Ze zobrazených tabulek vidíme, že podíl populace lidí, kteří pracují ve věku 60 let a více, stále stoupá. Lidé pracují déle z různých důvodů, ať už se jedná o vyšší ceny nájmu, větší důraz na individuální rozvoj, nízké finance v důchodu nebo využití svého volného času prací.

Samotnou myšlenkou pracujících prarodičů jsem se zabývala ve své praxi již několikrát. Důvodem byla určitá viditelná absence prarodičů při dávání a vyzvedávání dětí na táboře nebo během školního roku na zájmových kroužcích. Častější byly spíše případy rodičů, kteří si vzájemně pomáhali a vyzvedávali děti spolu se svými vlastními. Pro nás vedoucí byla tato situace spíše přítěží, z důvodu nutnosti hlídání, kdo s kým odjíždí domů. Na absolvovaném táboře rodiče psali různé lístečky, emaily nebo textové zprávy s informací, s kým můžeme jejich dítě pustit domů.

Kapitolou pracující babičky jsem poukázala na různé situace, ve kterých se prarodiče v současné době nacházejí a co je samotné ovlivňuje v hlídání jejich vnoučat.

3.6.3 Dovolená rodičů

Dalším faktorem, který rodiče při výběru příměstského tábora ovlivňuje, je jejich dovolená. Při pohledu do Zákoníku práce 262/2006 Sb., paragrafu 213 vidíme, že výměra dovolené činí minimálně 4 týdny v kalendářním roce, dovolená pedagogických pracovníků a akademických pracovníků vysokých škol pak 8 týdnů v kalendářním roce (Zákoník práce 2016). Ze zákoníku práce je zřejmé, že každý rodič má alespoň 4 týdny dovolenou. Při situaci, kdy dítě žije pouze s jedním rodičem nebo si rodiče chtějí brát dovolenou společně, vznikají určité potíže. Informantka, která pořádá dlouhodobě tábory, situaci popisuje: *„já nevím někdo má čtyři tejdny dovolený v práci, co s tím. Si vem, že máš Vánoce, máš pololetní prázdniny, jarní prázdniny, podzimní a dva měsíce prázdnin a kde tu dovolenou maj brát?“* (přepis rozhovoru, informantka 1). V situaci, kdy si rodiče nechtějí vzít dovolenou a jejich děti mají prázdniny, využívají akcí, které pořádají různé instituce. Mezi tyto akce spadají i příměstské tábory.

Příměstské tábory mají také další výhodu, kterou uvedla v jednom rozhovoru informantka, a to možnost využití táborů dětmi již od útlého věku, kdy dětem příměstský tábor nahrazuje školní družinu, školu či školku. Útlým věkem se rozumí děti, které jsou zvyklé navštěvovat školku a samy vydrží část dne bez rodičů, mohou tak absolvovat příměstský tábor. Informantka zmiňuje: „*myslím si, že tam můžou napsat děti hnedka od první třídy nebo klidně i mladší, který by prostě nebyly schopný bejt někde tejdén bez rodičů, ale přes den to zvládnou, protože jsou zvyklý i do tý školy a školky a druhěj ty finance jednoznačně, tyhle ty dva si myslím důvody*“ (přepis rozhovoru, informantka 5). Finanční důvody výběru příměstského tábora budou rozebírány níže v této kapitole. Určitou přitažlivost rodičů příměstskými tábory dokládají další dva rozhovory, kde se objevily obdobné kontextuální výrazy, informantka 2 řekla: „*příměstské tábory jsou pro nás spása, co bysme bez nich dělali*“ (přepis rozhovoru, informantka 2). Informantka 4 dodává: „*mám pocit, že rodiče na to jako v dnešní době spoléhaj, že je tam můžou dát*“ (přepis rozhovoru, informantka 4).

Při pohledu na průměrný počet prázdnin například ve školním roce 2017/2018 (viz tabulka níže) vidíme, že podle Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy mají děti 57 dní prázdnin. Pro rodiče jsou tak příměstské tábory přitažlivé z důvodu možnosti jejich využití během části některých prázdnin, kdy mají děti volno.

Tabulka 4: Školní prázdniny v roce 2017/2018

Období prázdnin	Rok 2017/2018	Počet pracovních dnů
Podzimní prázdniny	čtvrtek 26. října a pátek 27. října	2
Vánoční prázdniny	od v sobotu 23. prosince 2017 do v úterý 2. ledna 2018	4
Pololetní prázdniny	pátek 2. února	1
Jarní prázdniny	jeden týden podle sídla školy	5
Velikonoční prázdniny	čtvrtek 29. března a pátek 30. března	2
Hlavní prázdniny	od pondělí 2. července do pátku 31. srpna	43
Celkem		57 dní

(Zdroj: MŠMT 2017)

Do zobrazené tabulky jsem započítala pouze pracovní dny, kdy by si rodiče museli vzít dovolenou. V porovnání s dovolenou rodičů vidíme značný rozdíl.

Jako doplnění celé situace mohu doložit příklad z praxe, kdy v lednu 2018 po vypsání čtyř příměstských táborů na srpnové termíny chodili rodiče a zapisovali děti na všechny čtyři termíny najednou. Po prvním týdnu přihlašování bylo na každém táboře zapsáno deset dětí z přibližné kapacity třiceti dětí. Při přihlašování dětí rodiče uváděli důvody zmiňované v této kapitole, jako například nedostatek dovolené, zavřené školy a družiny nebo také pracující babičky.

3.6.4 Finanční dostupnost příměstského tábora

Dalším faktorem, který je přitažlivý pro výběr příměstského tábora, je jeho finanční dostupnost. Rodiče častokrát raději volí levnější variantu tábora, kterou je zpravidla příměstský tábor. Příměstský tábor je levnější než pobytový tábor z několika důvodů:

- a) *menší počet zaměstnanců* – prvním důvodem je malý počet zaměstnanců potřebných k pořádání tábora. Informantka situaci popsala: „*hlavně i na lidi jsou menší náklady, na příměstským ti stačí kuchařka, dejme tomu dva dospělí a dva praktikanti, to máš pět lidí na třicet dětí, ale když jedeš na pobytovéj, tak máš třicet dětí a bylo nás tam devět z toho dva praktikanti, takže z toho sedm plnohodnotných dospělých*“ (přepis rozhovoru, informantka 1). Pořádající instituce tak nemusí platit velké množství zaměstnanců, a cena tábora by tak měla být nižší.
- b) *finanční nároky na ubytování, stravu a podobně* – dalším důvodem, který se propojuje s prvním bodem, jsou menší náklady na samotný průběh příměstského tábora. Dokládá to i výpověď informantky, která říká: „*zatímco jedeš na pobytovéj musíš platit ubytování, jídel je mnohem víc, tady řešíš jenom oběd a maximálně svačinu odpoledne, z toho ti vyplývá, že ty náklady jsou mnohonásobně nižší*“ (přepis rozhovoru, informantka 5). Stěžejní je tedy samotný průběh tábora a rozdíly mezi pobytovým a příměstským táborem, které jsou podrobněji rozebrány v kapitole 2.1.2.
- c) *finanční příspěvky od města* – dalším důvodem, na který jsem ve svém terénu narazila, byly finanční příspěvky pořádajícím organizacím od města. Informantka, od které jsem tuto informaci získala, situaci popsala: „*no to jsem ted' koukala, že v Trutnově (poznámka autorky – město změněno), tam zavřeli všechny školky během celých letních prázdnin, no a řekli rodičům, aby si našli nějaký příměstský tábory*“ (přepis rozhovoru, informantka 3). Město, ve kterém je situace popsána, finančně

přispívá organizacím, které pořádají příměstské tábory, čímž zajišťuje nižší cenu tábora. Následně rodiče tuto variantu využívají, a tím se zajišťuje možnost dovolené učitelů ve školkách. Příkladem může být rok 2017, kdy se jednotlivé školky, v tomto konkrétním městě, ve své otevírací době střídaly. Nastaly tedy pouze dva týdny prázdnin, kdy byly všechny školky zavřené.

Z uvedených kategorií je zřejmé, že rodiče mají možnost využít příměstský tábor, který je nabízen v nižší ceně než například pobytový tábor. Ve svém výzkumu jsem se několikrát setkala i s názorem, kdy rodiče uváděli, že i v případě dvojnásobné ceny příměstského tábora by i přesto zvolili tuto variantu. Příkladem může být výpověď informantky, která říká: *„i kdyby byla dvojnásobná cena, asi bychom u toho zůstali, když jí to bude bavit, vždycky jsme šli cestou podle ní, no a vypadá to, že jí tyhle tábory baví víc než třeba, když tam spí“* (přepis rozhovoru, informantka 2). Rodiče tedy nemusí vždy využívat pouze variantu tábora, která je vhodná pouze pro ně samotné, ať už z finančního či jiného hlediska. Mohou zvolit výběr podle zájmu svého dítěte s tím, že jsou ochotni zaplatit klidně i mnohem více než u jiných možnostech. Rodiče, kteří se vyjadřovali k otázce peněz ohledně příměstského tábora, jsem proto rozdělila do dvou kategorií:

- a) *cena nehraje roli* – jedná se o rodiče, kteří využívají příměstský tábor a jsou ochotni zaplatit i dvojnásobnou cenu. V rozhovorech se nejvíce objevovaly názory spojené s důvěrou v organizaci a učitele. Rodiče věděli, co mohou od daného tábora čekat, když jejich dítě pojede opakovaně a podobně. V této skupině se také objevovali rodiče, kteří nemají čas na hlídání svých dětí, a jsou tedy rádi, že mají možnost využít variantu příměstského tábora, kdy své děti mohou vyzvednout až po práci, a strávit s nimi tak zbytek odpoledne.
- b) *nižší cena* – druhou skupinou, se kterou jsem se setkala, jsou rodiče, kteří raději využívají cenově nižší kategorie táborů i přesto, že v některých případech musejí děti

na tábor dovážet autem. Tato skupina je zpravidla tvořena rodiči, kteří pro své děti využívají spíše příměstské než pobytové tábory. Rodiče se zaměřují na samotnou cenu příměstského tábora a využívají tu nejlevnější variantu v jejich okolí.

Druhou kategorii, kterou jsem uvedla, tedy rodiče, kteří hledají nejlevnější variantu příměstského tábora, ovlivňuje jen samotný pohled na rozdílné cenové nabídky příměstských táborů. Z mého výzkumu jsem zjistila několik základních důvodů, proč jsou příměstské tábory ve své ceně mnohdy velmi rozdílné. Cenové rozdíly příměstských táborů ovlivňuje:

- a) *místo pořádání tábora* – po absolvování čtyř táborů jsem zjistila, že cenu velice ovlivňuje konkrétní místo konání. Pokud se jedná o tábory pořádané v menších městech, pak může být cena výrazně nižší, než je tomu ve větších městech.
- b) *podmínky tábora* – vzhledem k zaměření tábora se liší i jeho cena. Pokud se tábor koná pouze v jedné lokalitě a chodí se například na výlety do okolí, cena je nižší. Jedná-li se ale o tábor, kde je nutné využití materiálu, sportovního náčiní nebo se chodí na exkurze do muzeí a jezdí se někam na delší výlety, pak je cena podstatně vyšší.
- c) *strava* – rozdíl, který se na příměstských táborech objevuje, je možnost obědů na táboře. Pokud tábor zajišťuje možnost výdeje obědů, pak je celková cena tábora vyšší.
- d) *kdo koho platí* – tento faktor vyplývá z toho, kdo je na táboře zaměstnán. Pokud se jedná o zaměstnance pořádající organizace, a peníze od rodičů tak slouží pouze na pokrytí cen materiálu, stravy, výletů a podobně, pak je cena nižší. Pokud se však jedná o tábor, který je pořádán samotnými zaměstnanci, pak jsou všechny náklady včetně mezd zaměstnanců hrazeny z peněz rodičů, čímž cena tábora stoupá.

Cena u některých rodičů hraje významnou roli a nemusí se jednat jenom o příměstský tábor. Někteří rodiče využívají levných variant hlídání dětí i během školního roku. V jednom

z absolvovaných táborů jsem provedla rozhovor s maminkou, která využívala k hlídání dětí akci, kdy děti přespávají vždy dvakrát do měsíce v domě dětí. Maminka mi v rozhovoru řekla, že využívá této akce k odpočinku. Jedná se o akci, která stojí do sto korun. Děti mohou přijít do organizace již v pátek odpoledne a rodiče si je vyzvedávají v sobotu před obědem. Maminka situaci popisovala tak, že je prostě unavená. Jednalo se o maminku dvou dětí, která vychovávala děti sama. Tímto příkladem jsem chtěla naznačit, že rodiče využívají hlídání dětí i během školního roku, přičemž se zaměřují také na cenu, která není v tomto případě příliš vysoká.

Ze své praxe mohu říci, že samotná cena příměstských táborů hraje při rozhodování rodičů roli a je jedním z faktorů, kvůli kterým oblíbenost této varianty hlídání dětí stoupá.

3.7 Informovanost rodičů skrze pořizování fotografií

Tato část do určité míry navazuje na kapitolu 3.6.1 Strach a bezpečí dětí. Jedná se o možnost dalšího způsobu kontroly průběhu tábora, a to skrze sociální sítě pomocí pořizovaných fotografií vedoucími tábora.

Pro vedoucí je to spíše práce navíc, příkladem může být výpověď informantky 4, která říká: „*během táborů nedáváme nikam fotky, jde asi o to jak jsou ty rodiče vycvičený, jako když třeba vyžadují ty fotky, tak to je zas další člověk, který ho bys musela zaplatit, aby ti dělal nějaký piár, jo jako je dobrý mít nějakou dokumentaci jo, ale za jakou cenu, že ty budeš po pracovní době, který ty nebudeš mít ani zaplacený, řeknou že ti zaplatěj osm hodin denně, aby někdo měl fotky*“ (přepis rozhovoru, informantka 4). V jiném rozhovoru se zase objevoval názor, který popisuje informantka 5 a říká: „*pro mě je to jenom otázka pár minut, udělám fakt pár fotek, dám to na net a je to, rodiče jsou spokojený a já to mám za pár minut hotový, a ještě to zvedne takovou jako úroveň*“ (přepis rozhovoru, informantka 5). Přístupy vedoucích

jsou tedy rozdílné. Na jedné straně vidíme, že s tím mají více práce a nikdo jim jejich snahu nezaplátí. Na druhé straně pak vidíme možnost, jak lépe informovat rodiče.

Po rozhovorech s rodiči jsem měla pocit, že jim pořizování fotografií přijde ve většině případů v pořádku, protože mají alespoň možnost vidět, jak různé situace na táboře probíhají. Jeden rodič mi dokonce řekl: „*vzbuzuje to ve mně větší důvěru*“. Vidíme zde paralelu s kapitolou 3.6.1 Strach a bezpečí dětí. Rodiče si tímto způsobem ověřují, v jakých podmínkách se tábor odehrává, jak vypadají dané aktivity, kterých se jejich děti účastní, nebo jak vyrábí výrobky a podobně. V terénu jsem se setkala se dvěma skupinami rodičů:

- a) *rodiče, kteří mají zájem o vizuální dokumentaci tábora* – tuto skupinu tvořili spíše rodiče mladšího věku, zhruba do třiceti pěti let. Jednalo se o rodiče vyžadující fotografické záznamy a dávání fotek na sociální sítě. V jednom rozhovoru, kdy dítě informantky jelo opakovaně na stejný tábor, informantka řekla: „*určitě nějaký fotky budou, protože to je tábor, aby děti měly nějaký vzpomínky, no loni taky dávala nějaký fotky*“ (přepis rozhovoru, informantka 2). Informantka již předpokládala, že budou stejně nastavené podmínky jako minulý rok.
- b) *rodiče, kteří se zajímají především o zážitky dětí* – druhá skupina, se kterou jsem se setkala, byli věkově starší rodiče, kteří dávali spíše důraz na hodnocení tábora vlastními dětmi, a vizuální dokumentace pro ně byla vedlejší. Příkladem může být popis informantky: „*maj tam fotky, určitě maj, já osobně na ty fotky moc nekoukám, ale spíš dám na to, že oni mi řeknou, co tam je a oni sami jsou rádi, že jsou na těch fotkách tak koukám s nima, ale, že bych je kontrolovala, to asi ne jako, když jsou tam spokojený, tak to neřeším*“ (přepis rozhovoru, informantka 5).

Problematika focení dětí na příměstském táboře je sama o sobě velice zajímavá a rozsáhlá. Rodiče, kteří souhlasí s focením jejich dětí, musí podepsat prohlášení o možnosti jejich dítě

fotit a dávat fotografie na sociální síť. Ve většině případů je potvrzení o focení dětí zahrnuto již v přihlášce na příměstský tábor. Pokud nastane situace, kdy rodič tento dokument nepodepíše, nesmí se dítě fotit, popřípadě se může fotit, ale nesmí být tato fotka zveřejněna.

Rodiče mohou sledovat skrze fotografie celé dění na táboře, a mohou tak na něm být do značné míry přítomni.

4 Závěr

V úvodu diplomové práce jsem se zabývala otázkou, co mne vedlo k výběru zkoumaného terénu. Zaměřila jsem se na výběr tématu, které mi je nejbližší a prolíná se celým mým životem, a tedy práci s dětmi a jejich rodiči. V diplomové práci jsem se zaměřila na rozrůstající se fenomén příměstských táborů. Na začátku práce jsem si stanovila výzkumnou otázku: Jaká je motivace rodičů dávat děti na příměstské tábory?

Na základě provedeného výzkumu a následné analýzy získaných dat jsem zjistila několik důvodů:

- a) *strach a bezpečí dětí*
- b) *pracující babičky*
- c) *finanční dostupnost příměstských táborů*
- d) *nedostatečná dovolená rodičů*
- e) *možnost větší informovanosti a kontroly vedoucích*

Zjištěné důvody reflektují situaci dnešních rodičů v kontextu celé společnosti. V dnešní době se potýkáme s větším strachem rodičů o své děti a jejich bezpečí, a to nejen v době letních prázdnin, ale i v průběhu školního roku, kdy není běžné, aby si děti samy hrály venku bez jakéhokoliv dozoru. Během školního roku je větší tendence dávat děti na různé kroužky, v době letních prázdnin se pak často využívají letní pobytové tábory nebo varianta příměstských táborů. Kromě těchto variant jsou rodiče častokrát nuceni vyhledávat i jiná krátkodobější alternativní řešení, která jim zajistí příležitostné hlídání jejich dětí, například ve večerních hodinách. V kontextu dnešní společnosti však vidíme, že nemají moc možností, kdo by jim jejich děti hlídal. V dobách našich rodičů se mohli rodiče spolehnout na určitou výpomoc s dětmi od prarodičů. S dnešními zvyšujícími se nároky na aktivní stáří se zvyšuje i věk odchodu do důchodu. Prarodiče tak často chodí do práce i přesto, že by mohli být již

v důchodu. Nastávají tedy situace, kdy nejsou schopni být za každých okolností připraveni věnovat se svým vnoučatům. V některých případech pak musí otevřít své diáře a zjistit svoji časovou dostupnost.

Během školního roku, ale zejména během letních prázdnin rodiče potřebují, aby jejich děti byly hlídány více týdnů. Pro rodiče se tak stává příměstský tábor hned z několika hledisek dostupnější než pobytový tábor. V první řadě se jedná o jeho finanční dostupnost. Nízká cena této varianty tábora je ovlivněna několika faktory: menší počet zaměstnanců, nižší finanční nároky na ubytování a stravu a v některých případech i finanční příspěvky pořádajícím organizacím. Cena příměstských táborů je tak pro rodiče výhodná. V druhé řadě se jedná o možnost vyzvednout si dítě kdykoliv v průběhu tábora, s čímž se pojí i absence přespávání dětí na táboře. Děti tak mohou navštěvovat příměstský tábor již od útlého věku. Vzhledem k množství pořádání příměstských táborů mohou rodiče zvolit variantu, která se jim bude zdát pro jejich dítě nejzajímavější a nejvhodnější.

Další faktor, který ovlivňuje rozšiřující se zájem o příměstské tábory, je nedostatek dovolené rodičů. Rodiče si častokrát nechtějí nebo nemohou brát dovolenou v okamžiku, kdy má jejich dítě prázdniny. Příměstské tábory se pak stávají vhodnou alternativou pro hlídání jejich dětí. Poslední důvod rozhodování rodičů se pojí s již zmiňovaným strachem o jejich děti. Příměstský tábor rodičům nabízí větší možnost určité kontroly samotných vedoucích a celého průběhu tábora. Rodiče raději volí příměstský tábor, kde znají vedoucí například ze zájmové organizace, kam jejich dítě chodí na kroužky. Častěji se rozhodují pro příměstské tábory, kde předem znají program. Kontrola průběhu příměstského tábora probíhá v posledních letech i skrze pořizování fotografií, které jsou vystavovány na internetových stránkách či sociálních sítích. Rodiče tak mají častokrát pocit, že jsou na táboře přítomni. Příměstské tábory tedy mohou být založeny i na určité vzájemné spolupráci vedoucích a rodičů, kdy rodiče mohou kontrolovat průběh tábora a zároveň poskytovat zpětnou vazbu

vedoucím. Vedoucí se pak naopak mohou pokusit tábor co nejvíce přizpůsobit požadavkům rodičů.

Celou práci jsem se snažila konstruovat tak, aby byla pro čtenáře přínosná a aby ho obohatila o pohled, který na příměstské tábory dosud neměl. Můj samotný pohled se během výzkumu několikrát změnil, a to zejména při pohledu na rodiče a jejich motivace dávání dětí na příměstské tábory. Mojí snahou bylo proniknout do rozhodování rodičů a zaměřit se na samotné důvody jejich volby. Mohu říci, že se na mém změněném pohledu podepsalo i studium sociální antropologie, které mi otevřelo nový pohled na svět a na vnímání samotného každodenního života kolem mě. Dříve jsem se setkávala s pocity, které byly určitými předsudky k některým lidem. Při studiu sociální antropologie jsem se naučila s těmito pocity pracovat a zamýšlet se, proč vůbec vznikají. Začala jsem se také více zabývat tím, jaké důvody vedou lidi k jejich způsobům chování.

Na práci je možné pohlížet z více perspektiv. Na jedné straně je do práce vnášen můj osobní pohled skrze vedoucího příměstských táborů, na straně druhé pak pohled dnešních rodičů. Celou diplomovou prací jsem se snažila kombinovat získané teorie, ať už se jednalo o výzkumy, statistické údaje nebo podložené teoretické koncepty, s mojí dlouholetou praxí v terénu a provedeným výzkumem. Provedla jsem rozhovory s rodiči i vedoucími pořádající příměstské tábory. Tyto rozhovory byly stěžejními podklady pro celý kvalitativní výzkum.

Cílem práce bylo zjistit hlavní důvody, proč se rodiče v dnešní době rozhodují právě pro tento druh tábora. Pomocí výzkumné otázky a odpovědí na ní jsem tento cíl práce naplnila.

Mohu říci, že problematika příměstských táborů je spojena s mnoha zajímavými tématy, které by bylo možné dále individuálně zkoumat. Vidím zde možnost rozšíření v tématech spojených se samotnými pořádajícími organizacemi, kterých se v práci pouze

okrajově dotýkám. Dále také zaměření na legislativu spojenou s organizací tábora nebo na hlubší porovnání dřívějších pobytových táborů a dnešních příměstských táborů, například z pohledu vzpomínek našich rodičů.

Největší přínos diplomové práce vidím v rozšíření zkoumané problematiky tematických příměstských táborů, která doposud nebyla nikým hlouběji zkoumána. Při hledání odpovídajících výzkumů a knih zabývajících se touto tematikou jsem našla pouze minimum výzkumů, které by se zabývaly konkrétními příměstskými tábory. Já sama jsem již v roce 2017 napsala závěrečnou práci na téma *Realizace příměstského tábora s výtvarným zaměřením*, kde jsem se snažila o shrnutí pořádajících organizací, metodik na pořádání táborů a konkrétní realizací příměstského tábora (Košková 2017).

Závěrem bych chtěla říci, že se jedná o další studii, která rozšiřuje tematiku antropologie dětství.

5 Bibliografie

Bartošová, M., L. Slepíčková 2016. Složené rodiny a perspektiva dětských aktérů: Nové tematické a metodologické přístupy ve výzkumu rodin po rozvodu. *Sociální studia/SocialStudies* 6 (4): 73-90. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/5780 [08.03.2018]

Bauman, Z. 2004. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta.

Burda, J., V. Šlosarová 2008. *Tábory a další zotavovací akce*. Praha: NIDM.

ČSÚ [Český statistický úřad] 2017a. *Aktuální populační vývoj v kostce*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce> [24.01.2018]

ČSÚ [Český statistický úřad] 2017b. *Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950-2016*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prumerny-vek-zen-pri-narozeni-1-ditete-v-letech-1950-2016> [24.01.2018]

ČSÚ [Český statistický úřad] 2017c. *Důchody*. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/duchody_eupr [18.01.2018]

ČSÚ [Český statistický úřad] 2017d. *Základní metodické přístupy*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/46239565/25013017m01+cz.pdf/b90f7339-7940-467e-ae88-9b53ea9eba4e?version=1.0> [18.01.2018]

ČSÚ [Český statistický úřad] 2017e. *Trh práce v ČR – časové řady – 1993-2016*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/203r-k-vek-a-vzdelani-zamestnanych-v-nh-ss8d12oyza> [20.01.2018]

Geertz, C. 2000. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Giddens, A. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.

Košková, L. 2017. *Realizace příměstského tábora s výtvarným zaměřením*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Závěrečná práce.

Lechnerová, Z. 2011. Determinanty oddalování početí dítěte. *Sociální studia/Social Studies* 8 (4): 87-104. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/5937/5049 [24.01.2018]

Marhánková, J. H. 2015. Být dobrou babičkou – normativní očekávání spojená s rolí babičky v současné české rodině. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 51 (5): 737-760. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/179-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-5-2015/3561?culture=en> [24.01.2018]

Merton, R. K. 1957. The Role Set: Problem in Sociological theory. *British Journal of Sociology* 8 (2): 106-120. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/587363?seq=1#page_scan_tab_contents [08.02.2018]

MŠMT [Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České republiky] 2017. *Organizace školního roku a zápisy k povinné školní docházce*. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/organizace-skolniho-roku> [22.01.2018]

Oudová, D. 2014. *Sociální psychologie: textová studijní opora*. Praha: Česká zemědělská univerzita, Institut vzdělávání a poradenství.

Reichel, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada.

Saldaña, J. 2015. *The coding manual for qualitative researchers*. Los Angeles: Sage.

Špiříková, I., J. Kačer. 2007. *Příměstský tábor*. Brno: Mravenec.

Toušek, L. a kol. 2015. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická.

Turner, V. 2004. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press.

Van Gennep, A. 1997. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Zákoník práce 2016. *Zákoník práce 262/2006 Sb.* Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/zakonik-prace/cast-9> [23.01.2018]

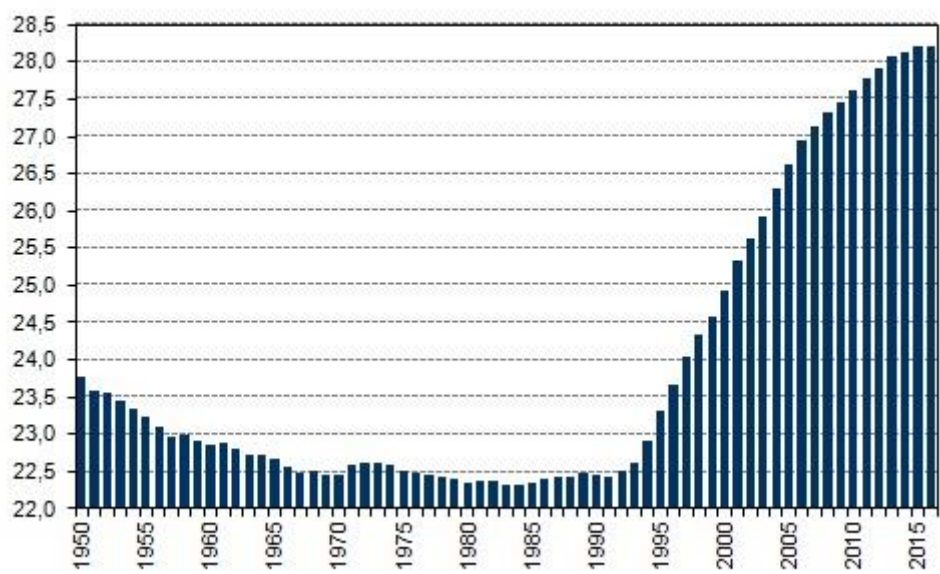
6 Přílohy

Příloha č. 1: Průměrný věk prvorodiček (1950-2016)82

Příloha č. 2: Obyvatelstvo podle věku (1981-2016)83

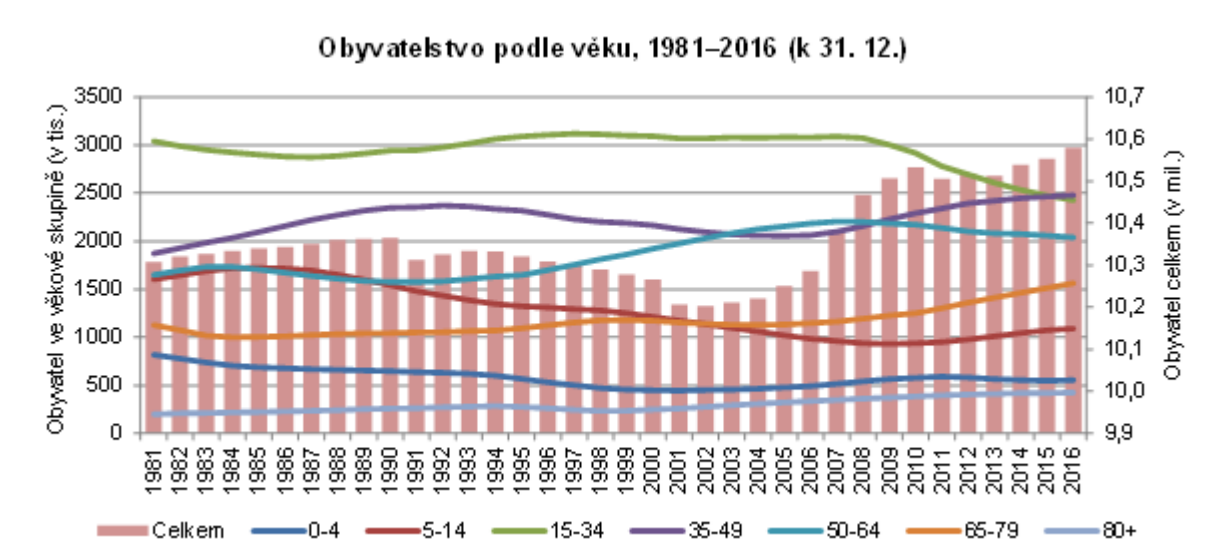
Příloha č. 1: Průměrný věk prvorodiček (1950-2016)

Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950-2016

(Zdroj: ČSÚ 2017b)

Příloha č. 2: Obyvatelstvo podle věku (1981-2016)

(Zdroj: ČSÚ 2017a)